

Literatorul

Anul II
Nr. 34 (51)
14 aug. 1992
16 pagini
15 lei

Redactor șef MARIN SORESCU

Gheorghe TOMOZEI

Principiul Prinkipo

Liderul separatist transnistrean Smirnov le-a promis „luptătorilor” săi recompense materiale, decorații și „asimilarea” la regimul de viață al participanților la cel de al doilea război mondial. Tot al doilea? Să nu fi băgat noi de seamă că marea conflagrație nu s-a sfârșit?

Posibil: am trăit (după 1945) o trecere de la războiul cald la cel rece. Ne întorcem la cald. Deși armele – cele moderne – nu mai zângăne, ele sunt calm-misterioase, cu desen astral. Sângele se prelinge prin rânile defunctului imperiu Răsăritean (Nagorno-Karabagh, Osetia, Transnistria), imperiul habsburgic încă se mai „mișcă” după mai bine de șaptezeci de ani de la expliere (Bosnia-Herțegovina dar și Serbia și Croația).

Abia întregită Germania se „micsorează” din nou. Trupe germane și japoneze sunt pregătite să pacifice zone de conflict. (Parcă lipsesc italienii). Mor zilnic câteva mii de somalezi (lupte politice, foame), Angola, Africa de Sud sunt teatre de luptă...

Sarajevo a rămas un punct tensionat. Cândva am văzut imprimate în betonul unui pod din Sarajevo urmele minuscule a doi pantofi tipărite spre a fi nemurite: mi s-a spus că sunt ale lui Gavrilă Prinkipo socotit după un celebru atentat detonatorul întâiului război mondial. Am dedus că asasinii au număr mic la picior. Și, când îl poartă, la joben.

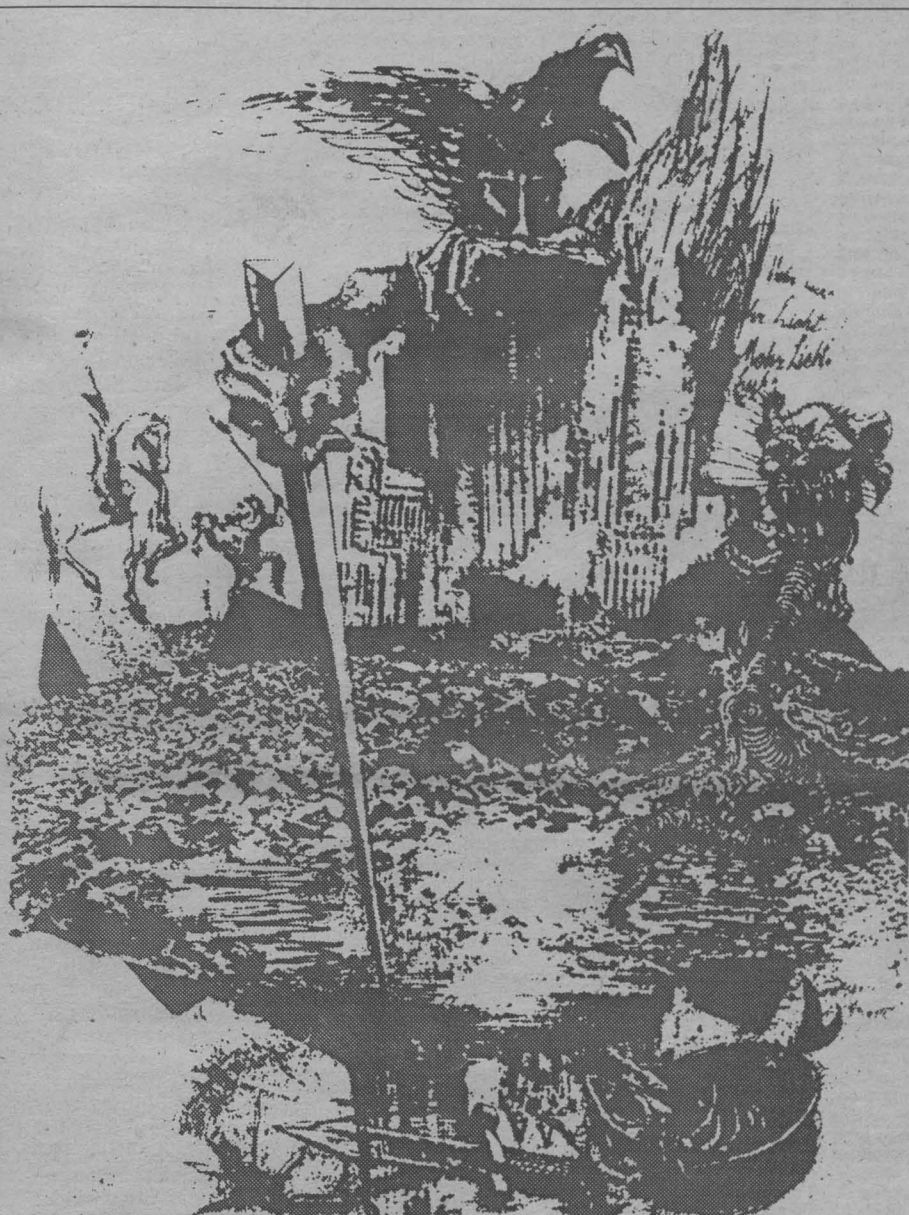
Și iată-l pe Prinkipo reîntors la ale lui. Ce se întâmplă la Sarajevo ne spune televiziunea: trupuri arse – cele mai multe de copii – sunt scoase de sub dărâmături. (În Transnistria, prinșii sunt mai întâi torturați și abia mai târziu buzunăriți spre identificare după acte și ... scalpai. Cine aduce un buletin de identitate și un scalp de moldovean – adică de român – primește 5.000 de ruble.)

America a descoperit și ea urmele de picioare ale lui Prinkipo și a prins gust să le umple cu mașinările pirotehnice întoarse de la parada model (militare) din Golf. Împotriva cui? De ce? Practic fără pricină după vorba poetului Stănescu aflat de față cu un inger exterminator. La început a fost sprijinită Serbia să demonteze hărțile lui Tito, împotriva croaților. Apoi Croația a fost opusă sârbilor. S-a descoperit apoi o cauză musulmană în Europa balcanică (butoiul cu pulbere, pântecul moale etc) și susținerea ei îl îmblânzește pe ayatollahi și îndulcește diplomația arabo-israelitană. Nu doar arabii au amestecare la Sarajevo ci și... Israelul decis să-i apere pe musulmani și croați contra sârbilor. În marele război mondial neterminat, al doilea, musulmanii și croații au avut principala contribuție la exterminarea populației evreiești, sârbii și evreii luptând împreună în detașamentele de partizani.

Se mai înțelege ceva? Ce fac cei Doi Mari? Cei Doi au pactizat. Și a rămas Unu. În rest, benchetuală olimpică. (Atleții foști sovietici și românii moldoveni au combătut într-o echipă „unită” fără steag, fără imn, fără nume de țară. Ajunși „acasă” – dacă sunt membri ai unor cluburi militare – ei vor ocupa loc în tranșee unul împotriva celuilalt. Unii văsand la Țara lor pierdută. Alții la scalpuri.)

În rest, lux, fast, mondenitate. Dispar legi. Apar regi. Se zămislește, nu-i așa? o lume nouă. Ne-am vechit de când tot intrăm într-o lume nouă. Ni se cere nouă, românilor, să intrăm în Europa în care chiar suntem. Singurii care pot intra în Europa (au mai fost, n-au plecat din ea) sunt americanii. Noi trebuie să ne întorcem în propria istorie, să „intrăm” în propriile hotare. Să încercăm să înlocuim zavistia și haosul cu nervul constructiv. Să nu ne lăsăm robiți de sioganurile conjunctural-electorale ale „creatorilor” distrucției, să ne regăsim energiile, toleranța confraternă și visul.

Și veghea. Fiindcă pe un front bizar mor românii. Fiindcă blândețea ne e amenințată. Fiindcă în viața verii bate vânt scitic: abia aprinse, candelile de la mormintele lui Ștefan, Mihail sau Brâncoveanu par a se stinge. Se lucrează la inventarea unui Prinkipo?

Nu e una opinia că prefer să te tromper dans un certain sens. Certain sens.

„Mehr Licht” (1975)
Ilustrăm acest număr cu grafică de
Marcel CHIRNOAGA

Perpessicius în scrisori • **Carnetul**
de buzunar al lui Alexe Mateevici • **Ivo**
Andrič: Ura și iubirea în Bosnia
• **LITERATORUL - Dialog •** **Versuri de**
Mircea Micu și Emil Bunea

Mai semnează: Marin Sorescu, Romul Munteanu, Eugen Simion, Dumitru Micu, Petre Sălcudeanu, Ion Cocora, Iordan Datcu, Gaby Michailescu

REVISTA REVISTELOR

Ave,
România
literară!

Reapare România literară!
Deci primul cuvânt de întâmpinare ce se cuvine rostit este Ave! Fiindcă nu ascundem că săptămâni în şir i-am simţit absenţa dintre publicaţiile culturale ale ţării. Chiar dacă deseori am fost în polemică, arătându-ne câteodată nu tocmai ortodocşi nici de o parte, nici de alta, cum e posibil, de asemenea, să mai fim, căci e firesc şi pentru unii şi pentru alţii să nu renunţăm la principii şi idei în care credem, nu am putut o clipă măcar să ne închipuim viaţa literară actuală fără hdbdomadarul Uniunii Scriitorilor, fără să ne întrebăm cu consternare: cât îşi va mai întârzia reapariţia? Lăudăm fără reţineri, de aceea, actul cu adevărat de mecenat săvârşit de „Topaz G. A. S. R. L.”, mână doidora de bani întinsă cu generozitate la nevoie. Totuşi, în ceea ce ne priveşte, ne-am bucura mult să ştim că banii vor veni şi din subvenţia la care e îndreptăţită o revistă de importanţă României literare. Presupunem că până la urmă Uniunea Scriitorilor nu se va mulţumi nici cu condiţia de patron spiritual, nici cu aceea de instituţie filantropică. Ceva tot trebuie să se pună în mişcare pe ici-colo. Altfel, promisiunea lui Nicolae Manolescu din editorialul *La o reapariţie* ni s-a lipit de suflet: „... încet-încet, România literară îşi va moderniza înfăţişarea tipografică şi îşi va împropria conţinutul. Noi, redactorii ei, simţim deja – şi sperăm că cititorii noştri o vor simţi curând şi ei – curentul de aer proaspăt care trece prin paginile revistei”. Cele trei numere (20, 21 şi 22) apărute până acum ne fac să privim înainte cu optimism. În fiecare ai ce să citeşti: de la critică la beletristică, de la rubricile de artă la traduceri ş.a.m.d. Ceea ce ni se pare însă uluitor (v. nr. 22) este editorialul poetei Constanţa Buzea în care se atrage atenţia asupra sfârşitului tragic, cutremurător, „al unui tânăr cu patru copii şi o carte excelentă”. De necrezut, pe certificatul de deces al lui Cristian Şişman, acesta e numele poetului tipărit şi cu un ciclu de poeme, „scrie negru pe alb, aici, la noi, acum, cauza morţii: inaniţie”. Vremurile tranziţiei la economia de piaţă s-au grăbit şi şi-au ales prima victimă din rândul scriitorilor. Oare ce ne aşteaptă?

Litere,
Arte, Idei

În excelentul, până acum, *LA&I* se simte însă oboseala. Ostenitele nu-l oculesc nici pe Dan C. Mihăilescu, redactorul coordonator al suplimentului, care ne obișnuise cu observaţii mai penetrante şi analize mai judicioase. Tânărul critic; autor al unor opuri stilistice remarcabile, cade în cursa propriilor nemulţumiri drept pentru care scrisul său împrumută aerul voit marţial al

unei „dispute de principii” cu privire la Festivalurile de teatru şi de film desfăşurate succesiv la Costeşti. Sub titlul *O mare şi tristă ofilire. Gala tinerilor actori* Dan C. Mihăilescu, nemulţumit de a fi fost tratat ca un necunoscut, pus să facă faţă „democraţiei de jos” dă vina pe... comunism. Adică proasta organizare a Festivalului (semnalată, cu obiectivitate, în presa culturală şi nu numai) se datorează unor ticuri şi reflexe condiţionate aparţinând defunctei societăţi. Fără a nega în nici un fel aberaţia numită comunism, nu înţelegem să scoatem şinele de cale ferată şi să „demolăm” iniţiative culturale pe simplul motiv că au aparţinut societăţii dinaintea celei de tranziţie. Astfel de idei nu sunt inspirate cumva de Marx? Revenind la problema în discuţie consemnăm plini de regret că articolul-reportaj semnat de Dan C. Mihăilescu, părăsind fondul problemei, aduce mai degrabă cu tonul nemulţumit plângăreţ al unui comis-voiajor care-şi deapănă dezamăgirile de-o zi în timp ce soţia îi încălzeşte mâncarea pe plită.

Pentru cei care n-au vizitat încă Elveţia (oricum, după septembrie nu mai au nici o şansă), criticul literar Mircea Martin prezintă, pe mai bine de o pagină de revistă, confederaţia cantanelor helvete de la a cărei înfiinţare s-au împlinit, de curând şapte secole. În acelaşi număr, Nicolae Havriliuc, Silvia Chiţimia şi Al. Săndulescu îmbogăţesc tematica celor opt pagini prin consemnarea ideilor cuprinse în „Jurnalul de la Arsenal” al lui Mircea Vulcănescu (N. Havriliuc), sau convorbirea Silviei Chiţimia cu esoterologul francez Antoine Faivre. După ce efectele primului val de literatură cenzurată care a inundat presa noastră s-au estompat, *LA&I* pregăteşte meticolos texte importante care au produs, într-adevăr, alergii cenzurii comuniste. De astă dată, Al. Săndulescu prezintă texte coperşite din opera lui Paul Zariopol.

Şi în suplimentul *Litere-arte-idei* al jurnalului *Cotidianul* întâlnim, ca o prezenţă binefacătoare, semnăturile marilor inaintaşi. În situaţia de faţă, remarcăm pasajele reproduse din *Istoria românilor în chipuri şi icone*, de Nicolae Iorga.

Marţi,
în ceasurile
bune

România Internaţională (nr. 5) apare sub pavăza unui conglomerat de consorţii româneşti (şi) internaţionale: Colegiul Juridic Român-Independent pentru Cauze Istorie şi Constituţionale, Universitatea Europeană Columna, Banca Română Internaţională, Editura România Internaţională, Trustul România Internaţională, Biroul pentru Protecţia Proprietăţii Intellectuale şi a Dreptului de Autor, Asociaţia România Internaţională, Fundaţia Internaţională Ars Amandi, Casa Jusrom, Agenţia Comercială România Internaţională. Directorul revistei, Ion Năstase, are,

şi el, un eventai de titluri: poet, profesor, universitar, doctor (în filosofie?), rector. Evident, Ion Năstase ocupă prima pagină cu o conferinţă: „Teoria Cardinalelor astrofizice”. România Internaţională stă ceva mai rău cu... redacţia care cuprinde doar trei oameni, cu mult mai puţin decât numărul instituţiilor sau al titlurilor patronului. Cum, totuşi, publicaţia, se subintitulează „revistă de cultură”, am parcurs-o descoperind în paginile de mijloc un grupaj de literatură românească din Basarabia. Printre semnături se numără Dumitru Matcovski, Ion Hadărcă, Nicolae Dabija, Arcadie Suceveanu, Valeriu Matei, Irina Nechit. Note caustice scriu Nicolae Georgescu, Ilie Purcaru şi Pamfil Nichiţelea, iar o prezenţă inedită, în numărul 5 al revistei, o constituie publicarea lui Eugen Coşeriu, celebrul lingvist, cu... proză.

România Internaţională apare marţi, sperăm în ceasurile bune.

Mesaje
bucovinene

Apar în provincie câteva reviste culturale serioase, gândite şi făcute cu profesionalism, cu un apreciable respect pentru valoare. Am comentat nu de mult în această pagină, considerând-o o reuşită reală, *Poesis* editată la Satu Mare. Nu e singular. *Bucovina literară* o secundează ca grad de interes şi şanse de a depăşi o viaţă efemeră. A ajuns doar în al treilea an de existenţă. Profilul său e divers, cu o marcată orientare spre fenomenul literar şi cultural al spaţiului spiritual ce gravitează în jurul Sucevei. În sumar figurează deopotrivă poezie, proză, recenzii, note, cercetări de istorie literară, documente, iar între colaboratori Ovidiu Papadima, Marcel Mureşanu, Iordan Datcu, Adrian Dinu Rachieru, Nicolae Cărlan, Vasile Andru, Ion Beldeanu, Victor T. Rusu, Constantin Hrehor etc. Analitic, cu observaţii şi disocii inteligente, studiul *Motivul lacrimii la Grigore Vieru* de Anca Dumencu constituie realmente o „pătrundere” în universul unei poezii de frumuseţi ascunse şi o definire a ei: „Lacrima devine verb al absenţei, al celor lipsiţi de mamă, care-şi exprimă nevoia acestui topos existenţial, logos al lumii...” De neocolit la lectură e, apoi, dialogul pe care îl poartă Vespasian Lungu, la 25 septembrie 1991, la Centrul de medicină socială „Cristiana”, cu

înţeleptul şi incomparabilul Petre Ţuţea. În cea mai mare parte confesiunile filosofului, simple, de o orălitate plină de farmec, de o sinceritate şi candoare cuceritoare, se referă la Emil Cioran: „Nu pricep de ce susţine Cioran că trebuie să credem numai în ceea ce e vizibil; ce, Dumnezeu e un cal? Eu cred că sediul credinţei se găseşte în templu şi în inimă, iar universul n-are sens fără existenţa lui Dumnezeu. Îmi amintesc că şi Nae Ionescu, care a fost un filosof creştin, nu împărţea punctul de vedere al lui Cioran. Şi, totuşi, părerea mea este că Emil Cioran nu e un ateu, ci mai degrabă un căutător neliniştit de Dumnezeu”. Dacă numai atât ar fi de citit în *Bucovina literară* nr. 4 şi ar fi de ajuns pentru a-şi justifica tipărirea.

Punctum

Într-un format restrâns, de carte de rugăciune şi cu relativ puţine pagini (32), revista PUNCTUM se află la primul său număr. Editor – fără etalarea de nume şi funcţii – este Grupul de atitudine culturală şi mărturisire creştină PUNCTUM, cu ajutorul Editurii AXIS MUNDI. Motto-ul editorialului („De început”) este luat din Petre Ţuţea: „Nu există cultură laică; dacă există, aceea nu e cultură”. Ne edificăm astfel din capul locului asupra programului noii publicaţii, clarificăm încurajator, de la primele pagini, de părintele Dumitru Stăniloae care-şi intitulează textul tocmai „Despre PUNCTUM”: „E foarte frumos că v-aţi gândit să scoateţi această revistă, prin care vă manifestaţi voinţa de a vedea o legătură între cultură şi credinţă...”

Noul periodic pare adresat în primul rând tinerilor, dar folosul opereii sale de iniţiere se extinde evident către toate generaţiile care au suferit de pe urma dezinformării şi îndoctrinării nocive a ateismului exclusivist. Sunt vizate implicit „aducerea firească a creaţiei artistice în spaţiul viu al credinţei ortodoxe, punerea în circulaţie culturală a creaţiilor religioase...” ş.a.m.d. O garanţie a acestui interes o constituie perspectiva valorică în care câţiva colaboratori de calitate îşi fac cunoscută, în acest prim număr, fragmentele introductive ale unor lucrări de anvergură care urmează a fi publicate în continuare: Radu Preda – „Un gânditor creştin ortodox: Petre Ţuţea”, Dan Dionisie – „Preliminarii. 1. Despre timp şi capcana faptelor bune”, George Nicolae Năstase – „Despre libertate”.

Un pompier la Bonn

Citim cu mirare steapă şi medicocră, versuri pretins malteze şi semnate de un şoim mort, care a părăsit România pe aripi de cioară, ca să ne servească astăzi judecăţi vulgare-germane învelite în frunze D.M. (leii îi puteau puţinului sergent de stihuri ornate cu perje). Autorul se iscăleşte Alexandru Lungu şi a fost cândva, pe aici, infirmier (sau brancardier). Locuieşte într-un oraş din Germania pe care nu-l cunoaşte, bate câmpii la fiecare solstiţiu şi moare la fiecare echinocţiu, ca să reinvie două minute în ziua cea mai împită a anului: atunci când se scilfoleşte liricoid în revista „Tribuna” din Cluj.

Păcat de draga noastră Transilvania.

DIAC TOMNATIC ŞI ALUMN

Literatorul

Săptămânal de
literatură şi artă
editat de
MINISTERUL
CULTURII

Anul II, nr. 34(51)/ 1992

Comitetul director:
VALERIU CRISTEA
FANUS NEAGU
EUGEN SIMION
MARIN SORESCU

Colectivul redacţional:

Lucian Chişu
(redactor şef adjunct),
Nicolae Diaconu,
Andrei Grigor,
Dumitru Nicu,
Valerian Sava,
Marin Stoian
(secretar general
de redacţie)

Adresa redacţiei:
Bucureşti, Piaţa Presei
Libere nr. 1,
cod 71341,
tel. 17.10.23; 17.60.10,
int. 2243, 2248,
căsuţa poştală 33-20.

Administraţia:
Direcţia Pentru Presă,
Publicitate şi
Tipărituri, Piaţa
Presei Libere nr. 1,
sector 1, Bucureşti

Anunţăm cititorii
noştri că
abonamentele la
revista
"LITERATORUL" se
fac la oficiile poştale,
factorii poştali şi
difuzorii voluntari din
întreprinderi şi
instituţii

Cititorii din
străinătate se pot
abona prin RODIPET
S.A. – PO BOX 33-57;
telex: 11995 sau
11034;
telex: (40)-0-185673
Bucureşti – Piaţa
Presei Libere nr. 1,
România

Publicaţia este înscrisă
în Catalogul de presă
Rodipet la poziţia 43.
ISSN 1120-5583

Tehnoredactare
computerizată

JORDAN
© 1992

Michaela
Iorgulescu

Tiparul executat la
TIPOREX
Bucureşti

Eugen SIMION

ÎMI PLACE, NU-MI PLACE... (I)

Am publicat mai de mult într-o revistă din provincie o parafrază după Barthes pe tema plăcerii și a neplăcerii. Regăsesc acest text pierdut printre hârtiile mele și încerc să-mi confrunt impresiile de atunci cu cele de acum. Unele coincid, altele nu. Gusturile în de starea noastră de spirit.

Barthes se joacă (un joc al spiritului ghibelin), amestecă în chip scandalos planurile, inventează personaje (les Marx Brothers), pune pe Sartre, Brecht, Fourier, Eisenstein în aceeași ordine și în aceeași clasă (a plăcerilor) cu Bouvard și Pecuchet și cu micile sosele din Sud-Vest. Repetă ambiguitatea când este vorba de ceea ce nu-i place: femeile în pantalon, de pildă, și concertele lui Chopin... Apoi, ca să amestece totul și să sugereze că omul este „o spumă anarhică de gusturi și de gusturi”, o enigmă corporală, pune în aceeași casetă pe *îmi place cu nu-mi place*, cu alta vorbe reverbera ghibelinului cu dezgusturile *guelfului* sau poate invers. Jocul devine serios prin ceea ce provoacă în cititorul acestui fragment: o meditație asupra plăcerilor și neplăcerilor spiritului. În fond, Barthes are dreptate în provocările jocului său. El se sprijină pe un adevăr psihologic: Individul trăiește într-o monstruoasă (privind din afară, așa pare) simultaneitate. Numai rațiunea pune ordine și distinge pe *ce-mi place* de *ce nu-mi place*, numai spiritul, avertizat, educat, face o netă diferențiere între concertele lui Chopin și femeile în pantalon... Când este să ne trăim ideile, le trăim într-o sincronie confuză și productivă. Atunci, în această spumă anarhică, spiritul percepe în același timp căsușile și clavecinul, pe Miro și tautologiile, desenele animate și pe Arthur Rubinstein (rămân la exemplele date de Roland Barthes).

Nu-i o figură de stil în acest imposibil amestec? Este, bineînțeles, un oximoron enorm transpus în planurile existenței și complicat de spiritul jucăuș. Ghibelinul strică ordinea pusă la cale de omul legilor, guelful. Introduce anarhia în lumea realului și face din plăcere și neplăcere un criteriu de judecată. Efectul este însă același: plăcerea scriiturii. *Îmi place* sau *nu-mi place* intră, brăț la brăț, într-un discurs spumos, bine ticluit... O strategie, deci, a scriitorului care exploatează în chip suspect impresiunile sale...

Dar jocul spiritului nu-i, indirect, o cronologie a interiorității? O biografie a gusturilor și dezgusturilor, adică a ființei în partea ei cea mai delicată și mai obscură: aceea a senzațiilor? De ce-mi place acest colț de stradă și nu-mi place bulevardul vast de alături, cu case solide și arătose, de ce femeia aceasta, vizibil frumoasă, este antipatică, de ce sufar de agorafobie și mi-e o copilărească frică de medic când rațiunea mi spune că medicii nu-mi sunt dușmani, dar de ce nu-mi place cuvântul *urât* când el nu-mi frumose, nici urât?... O autobiografie fabuloasă zace în aceste inexplicabile, mărunte gusturi și dezgusturi. Pentru că mai mulți publiciști s-au arătat în ultima vreme interesați de filinta mea morală și mi-au făcut niște portrete în care nu mă recunosc, le ofer fișa mea impresionistă. Așadar: ce-mi place, ce nu-mi place?

Îmi place începutul toamnei, *Îmi place* peșenele roșu (fruct mistic), *Îmi place* să trenez într-o cafenea pariziană, răsfoind o carte, scriind o pagină, privind mișcarea străzii; *Îmi place* momentul când mă apropii de sfârșitul unei cărți (pe care o scriu); *Îmi plac* romanele din

secolul al XIX-lea și poezia din secolul al XX-lea; ador eseurile moderne (literatura cea mai vie a secolului nostru) și *îmi plac* suprarealiștii belgieni și, în genere, pictura fantastică; *Îmi place* să iau masa cu un prieten, cel mult doi, cu precădere seara; nu mi-e rușine să mărturisesc că-mi plac corbelele găte țărănești, mușchiul bine pătruns, vinul roșu sec și vinul alb demisec; *Îmi place* să citesc spre sfârșitul după-amiezii, întins pe o canapea, dacă se poate cu stururile trase și velloza aprinsă; este o oră favorabilă, aproape mistică; atunci iubesc cel mai mult literatura, spiritul meu este liber, filinta mea este generoasă; *Îmi place* să mă culc devreme și să mă scol devreme; scriu numai dimineața și numai în preajma cărților

mele; *Îmi place* din ce în ce

mai mult muzica barocă și, dintre moderni, Rahnmaninov; *Îmi plac* filozofii care vorbesc despre existență și detest și eu pe „oamenii cu sistem”; *Îmi place* să mă plimb la începutul serii, de preferință cu un prieten care să nu-mi pună prea multe întrebări despre viața literară...

Nu-mi plac oamenii care vorbesc mult, fiile indiscrete, bănuitoare, cei care abuzează de sinceritate; *nu-mi plac* mesele lungi, antreurile consistente; salamul de orice fel, tomatele, smochinele uscate, consideratele pe teme politice și sexuale, grupurile heteroclitice; detest poveștile de familie (despre copii, nașteri, înmormântări...); *nu-mi place* tuica în nici o împrejurare, *nu-mi plac* prelucrările folclorice, corurile, muzica de fanfară și, în bună parte, nici muzica ușoară; *nu-mi plac* actorii care nu au dicție, dar nici cei care au o prea mare dicție (filmele românești sunt, în bună parte, compromise de limbajul imposibil al actorilor; „te iubesc”, spus pe ecran, produce un râs trist); *nu-mi plac* femeile sarcastice (semn sigur al lipsei de femininitate), indivizii care spun mereu anecdote, spiritele zeflemeziare (sunt lipsiți de inteligență și, de cele mai multe ori, n-au umor); zeflemeștii sunt demagogi ratați și a sta în preajma lor este o pierdere de vreme; *nu-mi plac* cei care fac din elitism un program social; elita unor națiuni nu se recrutează niciodată dintre elitiștii programatici, acești detestabili ciocii lustruți și cinici; omul cu adevărat inteligent iubeste lucrurile sfinte și fundamentale; el nu poate accepta, principal, discriminarea și nu poate disprețui bunul simț; sarcasmul permanent, zeflemeaua constituie locul de refugiu al sufletelor mediocre.

Având în vedere determinarea axiologică, critica nu poate fi, în concepția lui E. Lovinescu, decât afirmativă (figurată în dialogurile lui Picrophobos). Asta nu înseamnă, desigur, atitudine invariabil dezaprobatore. Dimpotrivă, „starea” polemică este constanțială actului critic. Negăția (intruchipată în aceleași dialoguri de Glykyon) nu contravine caracterului afirmativ al criticii, atâta vreme cât ea se păstrează în limitele obiectivității. E cunoscută spusa lui E. Lovinescu, oarecum șocantă, că doi critici trebuie cu necesitate să aibă păreri deosebite, altfel unul dintre ei ar trebui să piară. E de prisos să „traducem” sensul acestor cuvinte, cunoscut celor de bună-credință și, de aceea, deloc alarmant. Dimpotrivă, ideea de varietate înfinită a punctelor de vedere e stimulatorie și concordă cu ideea de „operă deschisă”. Cât de actuală este această perspectivă a polivalenței o știe oricine. Astăzi, critica se arată tot mai mult ca o formă a controverselor, ca un triumf al unei judecăți asupra alteia.

Așadar, se va înțelege de ce E. Lovinescu a lăsat impresia de alergie la formulele altor critici. Prejudiciata poate fi lesne înlăturată, dacă pătrundem înțelesul

relativității judecăților estetice, fără a uita totuși că există posibilitatea de a îmbrățișa arta „sub unghiul veșniciei”. Mai mult decât atât, Lovinescu se îndatorează înaintașilor, lui Maiorescu, criticii impresioniste franceze, admite rolul lui Ghera de întemeietor al criticii analitice românești, apreciază impenetrabilitatea expresivă a lui Iorga, ascultă „vocele” confrăților când găsesc conșonanțe de opinie; dar s-a delimitat totdeauna, cu o vigoare nemaiîntâlnită, de alți critici, când a lipsit posibilitatea de convergență. Exemplele de respingere, mai blândă sau mai energică, a unor formule critice, se cunosc. Rămâne numai de spus că, în cele mai multe cazuri, Lovinescu e convingător. Uneori, dreptatea nu-i de partea sa. Însă, vorba lui, obiectivitatea „nu împiedică infailibilitatea”. Criticul militant e „un soldat în ținută de campanie”, ale cărui idei „pot fi bune după cum pot fi și rele”.

O altă obligație a criticii, așa cum o înțelege E. Lovinescu, este receptivitatea la nou. Toată lumea știe că în această privință el nu are egal în literatura noastră. Este, ca să zicem așa, criticul în stare pură, dotat cu cele mai perfecționate antene. Simțul valorilor, ieșit din comun, l-a îndreptat, mai cu seamă, către contemporani, însă n-a ocolit istoria literară cum, pe nedrept, i s-a reproșat. De fapt, el nici nu trage o netă linie despărțitoare între cele două domenii, ci le face mai mult să comunice, fără ca, totuși, să le confunde. Se știe, raportul dintre istoria literară și critica este considerat ca fiind unul de reciprocitate, cum va înțelege și G. Călinescu și cum înțeleg mai toți ideologii și practicienii literari moderni. Într-o împrejurare mai specială (istoria de deschidere a cursului de lectură literaturii române la Universitatea din București), discosiile sunt mai tranșante dar, în esență, ideea de simbioză se menține intactă și tocmai de aceea i s-a contestat

Criticul în stare pură

contribuția de istoric literar. Să nu uităm studiile monografice: *Grigore Alexandrescu*; *Costache Negruzzi*; *G. Asachi*; *T. Maiorescu*; *T. Maiorescu și contemporanii lui*; *P. P. Carp, critic literar și literat*; *Antologia ideologiei junimiste etc.*, lucrări care au mai curând o optică „lansonistă”, cu toată greutatea lor „estetică”. Agerimea lui E. Lovinescu s-a dovedit însă, cu precădere, atunci când a recunoscut talentele la prima lor apariție în scenă. „Descoperirile” și adeviziunile lui la valorile *in statu nascendi* sunt deja vestite: Ion Barbu, Anton Holban, Gh. Brăescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Felix Aderca, Pompiliu Constantinescu, Camil Baltazar, Ilarie Voronca, Vladimir Streinu, Mihail Sebastian, I. Valerian, M. Celarianu, I. Peltz, Ion Călugăru, Mihail Cosma, Sanda Mavilă etc. Și, firește, nici perspicacitatea nu poate fi absolut infailibilă. De pildă, „n-a văzut” cum trebuie pe Blaga, Mateiu I. Caragiale, Eugen Ionescu, Pavel Dan, Emil Botta. Cum s-ar spune, „nedreptăți” inevitabile. Mai mult interesează, de bună seamă, că E. Lovinescu intuiește și promovează tendințele novatoare importante (magia limbajului și sugestia, „serbarea intelectualului”, „fantezia dictatorială”, adâncirea lirismului prin expresie, individualizarea, capacitatea de obiectivare în proză, necesitatea introspecției, ș.a.). În virtutea unui sincronism fundamental, literatura română e orientată către circuitul marilor realizări contemporane.

Cu toate că Lovinescu e adept al „criticii frumusețelor”, al atașamentului față de operă, el refuză subiectivismul propovăduit de impresionii francezi și nu numai de către ei, ajungând la o antinomie specific modernă. Criticul nostru se situează mai degrabă pe linia obiectivității înțeleasă nu ca detașare, ci ca implicare „apoliniană” sau ca iubire în depășirea respect al adevărului. Neîntind știința, critica se cuvine să aibă în vedere „obiectivitatea de cugetare și stăpânirea de formă”, precum și probitatea morală, care constituie „elementul esențial al autorității”. De o anume doză de dogmatism („dogmatismul necesar”, de fond și de expresie) nu scapă nici un gen de critică. Principiul autonomiei esteticii este, fără îndoială, determinant în statutul criticii, însă, tot la fel, dacă nu cumva mai mult, contează independența morală la criticului, „neatârnată de spirit”, „îndrăzneala de cuget”. „Corectitudinea e punctul de plecare al criticului. Și vai de criticul la care tocmai acest punct cardinal e un *locus minoris resistentiae*”, spune Lovinescu încă de pe vremea *Pașilor pe nisip*, convingere care va continua să-l obsedeze până la încheierea carierei. „Mai mult decât competența profesională și talent, criticului i se cere conștiința profesională. Prin laudă și blam putând deveni lesne un instrument de aservire socială pentru a nu rămâne în categoria simplei publicistici, critica trebuie să se ferească de compromis, complezență, coliziune de interese, ca de o primejdie mortală”.

„Lecția” critică a lui E. Lovinescu ne poate fi încă de folos. Luminile ei cele mai eclatante vor dăinui cât însăși critica: Prin ele se descoperă adevăratul chip al marelui critic. Căci — cum însuși mărturisese — a fost un critic, nimic mai mult, dar nici mai puțin.

Constantin TRANDAFIR

Memorialistică în uniformă militară

Doi cercetători din domeniul istoriei militare, Dumitru Preda și dr. Vasile Alexandrescu au pregătit și încredințat tiparului, nu cu multă vreme în urmă, memoriile generalului de armată Vasile Rudeanu, în care sunt evocate pe o perioadă de câteva decenii, evenimente cruciale din istoria militară românească și, implicit, pentru istoria națională. Pe unele dintre ele autorul le-a trăit ca simplu martor ocular, la altele a participat direct înfrâindu-le evoluția. Viitorul general s-a născut la 15/ 27 ianuarie 1871 și a atins venerabila vârstă de 95 de ani. Memoriile sunt cu mult mai întinse decât textul publicat, îngrijitorii ediției alegând din cele peste 1500 de pagini porțiunea referitoare la activitatea sa, ca militar, în perioada 1894 - 1918 și insistând mai ales asupra momentelor care au premers războiului I mondial și, apoi, perioadei tensionate când țara noastră a intrat în lupte.

Deși posibilitățile materiale din familie i-ar fi permis o copilărie și o adolescență lejere, Vasile Rudeanu a optat, cu ambiție aproape nepotrivită vârstei, pentru cariera militară. E vorba aici de intuirea din fragedă copilărie a vocației, pe care spre a o împlini a avut de întâmpinat cele mai mari greutăți chiar de la început. Mai degrabă fragil decât robust, mic de statură, copilul V. Rudeanu, riscă să fie respins la intrarea în Școala fiilor de militari din Craiova. Peste timp, memorialistul și aduce aminte cu nostalgie că era animat de o vie dorință de a se distinge. În clasa a treia e deja primul clasificat pe școală și avansat la gradul de sergent, fapt care îi dă dreptul de a purta sabie. Aceasta, pusă la sold, îi venea până la subțiori. După absolvirea Școlii de artilerie și geniu din Bruxelles, Vasile Rudeanu e considerat unul dintre specialiștii militari foarte apreciați în domeniul muniției de artilerie. În 1897 pleacă la Viena pentru a prelua elementele muniției armei de 6,5 mm, produse la o uzină austriacă pentru armata română. Meticulos, refuză loturi întregi de armament atrăgându-și mai mult decât antipatia furnizorilor austrieci care îl reclamă șefilor săi de la București. Litigiul, consumat în fața superiorilor din Ministerul de Război, îi va da câștig de cauză. Ca argument zdrobitor, V. Rudeanu aduce în fața judecătorilor săi, exasperați de vehemența imputărilor austriece, mai mulți saci cu cartușe defecte, pe fiecare dintre cartușe fiind scrise data fabricației și esanșionul din care fac parte. Om cu disciplina în

sânge, ordonat până la pedanterie și având cultul muncii bine făcute, tânărul ofițer este printre puținii români care au făcut ordine în spiritul de organizare înscris al germanilor, smulgându-ne admirația pentru aceasta. Excelent pregătit ca artilerist, va deveni în scurt timp un fel de arbitru al principalelor tendințe exprimate de conducătorii armatei române în privința dotării acesteia cu armament. Totdeauna argumentele sale se vor dovedi a fi judicioase, dar trebuie amintit că întreaga-i competență izvoră din cunoașterea profundă a tuturor tipurilor de armament și mai ales a informației la zi, la care avea acces datorită posibilității de a citi în mai multe limbi. În aceeași perioadă apar primele sale articole de specialitate, publicate de acum înainte în revistele de profil ale armatei sau în studii și cărți autonome. Pe lângă pregătirea de bădăntă în acest domeniu, Vasile Rudeanu a avut și alte mari calități. El posedă un la fel de ascuțit spirit organizatoric, care, aplicat disciplinei cazone, a condus la rezultate remarcabile. Un episod memorabil din cariera sa de arme îl constituie vizita mareșalului japonez Nogi (Invingătorul de la Port-Arthur din războiul ruso-japonez) pe când se afla la comanda Școlii de tragere a artileriei. Militarul român, adeptul unei discipline de fier, impuse prin exerciții efectuate cu cea mai mare severitate, își conduce escadroanele după efectuarea tragerilor aplicative într-o manieră care stărnește entuziasmul oaspetelui aparținând unei nații unde războinicii sunt ținți în cea mai înaltă cinste. În semn de prețuire mareșalul îi trimite, la înapoierea în țara sa, o fotografie drept amintire, iar ministrul român de război îl înalță la rangul de lt.colonel. În derularea lor autobiografică evenimentele ar putea părea cititorului mai puțin atent răbufniri de emfază, însă stilul sobru și simplu al relatării, lipsa determinanților adjectivali, expunerea însoțită de un „aer” auster înălțat categoric astfel de presupuneri. În amintirile generalului Rudeanu vocația e un astru care-i luminează drumul. Următoarele capitole ilustrează și mai accentuat acest lucru. Perioada de neutralitate a României (1914-1916) a fost în realitate una de contacte permanente cu părțile beligerante și de pregătiri intense care vizau, ca finalitate, reîntregirea țării. Facem acum cunoștință cu altă virtute a generalului, aceea de diplomat iscusit având greaui misiune de a acționa în frontul secret care a prefigurat intrarea României în primul război mondial. Dovedind un deosebit tact, dar mai ales o mare capacitate de previziune și analiză în evoluția evenimentelor, bine concertate din țară de primul ministru Brătianu, memorialistul a reușit să asigure armatei române, fără bani, fără alte garanții materiale

(scotând astfel din cauză orice suspiciuni asupra neutralității hotărâte de Guvern) armament și muniții în valoare de mai multe zeci de milioane de franci. Vasile Rudeanu a cunoscut o „galerie” de mari personalități pe care le descrie cu obiectivitate, fără a face portretistică literară. Rolul acestora în memoriile de față este altul, mari oameni politici sau militari fiind „piese pe o tablă de șah”. Ceea ce face generalul e în fond analiza de pe eșichier. Activitatea sa „diplomatică” s-a soldat cu numeroase întrevederi (A. Briand, Victor Emanuele III, Lloyd George, Sir Gray, mareșalii Joffre și Foch) și a condus în cele din urmă la intrarea României în război alături de puterile Antantei. Misiunile militarului român n-au fost nicidecum simple pentru că el a trebuit să facă față tuturor presiunilor care veneau din partea sferelor de influență din statele participante la marea conflagrație. Nu o dată a fost nevoit să înlăture, prin argumente bine chibzuite, orgolii rănite sau neîncrederea aliaților, în potențialul nostru militar. Pentru meritele sale deosebite, Vasile Rudeanu devine în aprilie 1917 general de brigadă, iar în octombrie același an primește, din mâna mareșalului Foch, Legiunea de Onoare cu gradul de Comandor, iar din partea englezilor Ordinul St. Michael and St. George. Chipul său este immortalizat pe unul din pereții Pantheonului din capitala Franței, în semn de prețuire pentru contribuția adusă la victoria Antantei. E, poate, suprema consacrare a meritelor unui ostaș care și-a urmat neclintit idealurile.

Stilul memoriilor redă cu fidelitate organizarea interioară a militarului. Scrise cursiv, cum am mai spus, fără solemnități și „odăjdii”, amintirile generalului Rudeanu au în primul rând o ridicată valoare documentară fiind o contribuție esențială la cunoașterea aspectelor mai puțin prezente în literatura istoriografică a evenimentelor de o importanță cardinală pentru poporul român.

Biografia și editorii generalului Rudeanu, i-am amintit pe cei doi cercetători, par inspirați de modelele literaturii militare clasice. Ei propun un portret care corespunde la rigoare tipului psihosomatic înfrunghit de luptătorul în uniformă, în cazul de față adecvare fiind nu numai verosimilă dar și necesară. Memoriile sunt însoțite de numeroase note de subsol, dând mai multă claritate textului, acolo unde el e privat de informație, pentru că nu tuturor le este familiară istoria militară. Ele au un aport util și îmbogățesc, biografic și bibliografic, această scriere privind participarea României în primul război mondial. Să nu uităm că din jertfele soldaților români, din slujirea în uniformă țării s-a intrupat visul unității naționale.

Lucian CHIȘU

Memorii din timp de pace și război

General V. Rudeanu

Un instrument cultural necesar

Până acum, la noi, disciplinele bibliografice nu au beneficiat de un instrument de lucru (dicționar) aplicat în ce privește cartea, evoluția istorică a ei, care să înglobeze și istoria tiparului, cu întreaga varietate de titluri, din păcate, aproape necunoscute în afara lumii specialiștilor.

Virgil Olteanu reușește să înlăture această lacună, întocmind, erudit și inteligent, un prim dicționar* care ilustrează universul totdeauna fascinant al cărții. Autorul pune la îndemână specialiștilor și cercetătorilor din varii domenii un mult așteptat și prețios instrument de lucru. Din istoria și arta cărții este înțeles dicționar cu astfel de profil din lexicografia românească, el acoperind atât activitatea cât și disciplinele adiacente care țin de scris și de cartobiologie, conservare-restaurare, diplomatică, documentare, grafică, legatorie, paleologie, redactare și editare.

În volum sunt consemnați și explicații termenii uzuali în domeniile enunțate, mai puțin cunoscuți de publicul larg, precum și sensurile specifice, căpătate de o serie de cuvinte în limba română. Pentru aceasta se includ informații legate de istoria și arta cărții în spațiul românesc și în cel universal, într-o configurare complementară și, totodată, tentată de exhaustiv.

Lucrarea este foarte accesibilă datorită metodei utilizate de autor, care explică noțiunile printr-o definiție scurtă, conform concizității și tehnicii lexicografice. Acestea sunt dezvoltate într-un plan istoric evolutiv, cu predominanța aspectelor factologice și conjunctive (date aflate în tratate, enciclopedii), ca în cele din urmă să se prezinte noțiunile substantivate cu originea într-un nume propriu (de ex. Baskerville, ediție) și tipurile de cărți cu caracterizări ample ale evoluției lor (Codex, didahie, analecte).

Sunt puse pentru prima dată în valoare o serie de omonimii și

sinonimii productive nu numai în sfera limbii, dar și în lexicografia tehnico-științifică. Câți dintre cititori pot preciza sensul unui cuvânt ca „anastasiatar”? Sau „chiriadromion”? Virgil Olteanu explică și inventariază cu acurie acești termeni, însoțindu-i pe cât posibil cu foarte utile ilustrații, până acum inaccesibile cititorilor și, prin aceasta, cu atât mai necesare.

Desigur, dificultățile unei lucrări de asemenea dimensiuni sunt mari. Spațiul cultural a dezvoltat forme tipografice timp de secole, istoria și arta cărții cunosc o evoluție continuă, încât cercetătorul trebuie să opereze cu clasificări și sistematizări într-un material imens, fiind dator să înregistreze ce este specific și important, recoltând cu pasiune informația inedită spre a prezenta într-un limbaj supus rigoriilor științifice, dar, în același timp, într-un stil clar, lipsit de prețiozitate ori savantism.

Apariția dicționarului era de mult o necesitate. Informațiile de acest gen sunt cuprinse în lucrări devenite rarități bibliofile (precum *Bibliografia românească veche*, a cărei reeditare e impusă de cerințele momentului). Istoria cărții se cuprinde în istoria civilizației umane și ocupă un loc distinct, cu implicații profunde în fenomenul complex al istoriei culturii și mentalităților. Civilizația modernă este prin excelență o civilizație a informației, iar mijloacele mass-media, oricât de mult au evoluat de la epoca invenției a lui Gutenberg, nu pot ignora acest concept căruia, la începuturi, i-au datorat totul.

Lată de ce valoarea acestui dicționar de referință, rar, ca orizont de cercetare și în plan european, merita semnalată elogiis.

Laurențiu AVRAM

* Virgil Olteanu, *Din istoria și arta cărții. Lexicon*, Editura Enciclopedică, București 1992

General Vasile Rudeanu, *Memorii din timp de pace și război*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Dumitru Preda și dr. Vasile Alexandrescu, Editura Militară, București, 1989.

Patrimoniu

ÎNDREPTAREA LEGII sau PRAVILA CEA MARE

1652

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, cultura din Țara Românească a cunoscut o deosebită înflorire în timpul domniei lui Matei Basarab, Târgoviște a devenind un renumit centru cultural și tipografic. În anul 1652 se tipărește aici „Îndreptarea legii” sau „Pravila cea mare”, una din cele mai frumoase tipărituri din prima jumătate a secolului al XVII-lea. În patrimoniul județului Gorj, această pravilă o găsim în trei exemplare, două păstrate la depozitul centralizat Polovragi, iar cea de la mândstirea Tismana luată în custodie la București.

Exemplarul găsit la biserica Sf. Ioan Botezătorul din comuna Dănești are legătura din piele maro pe lemn, ornamentată cu chenar din motive florale, iar la mijloc un medalion. Titlul este încadrat între două colonade unite printr-o arcadă cu personaje și scene biblice, iar în partea de jos, la mijloc, găsim stema Țării Românești. Tiparul este negru și roșu cu inițiale ornate. Pagina, cu numeroase frontispicii, xilogravuri și vignete, are 36 rânduri și este încadrată în chenar simplu. Gravurile sunt lucrate cu o artă deosebită, Theodor Țișevici semnând-o pe cea de pe foaia de titlu, iar Petru Teodor semnând gravurile cu Judecata nelegiuitorilor și Sf. Vasile.

Îndreptarea legii este o traducere din grecește făcută de Daniil Panonianul, dar cuprinde și extrase din marea legiuire a lui Vasile Lupu, lucru ce indică înțelegerea legăturilor dintre țările române. Partea întâi aduce în fața cititorului diferite mijloace de pedepsire a celor vinovați, în special iobagii, iar partea a doua conține istoria Bisericii Răsăritului, a sinoadelor ecumenice și a soboarelor apostolicești.

În paginile ei, pravila conține și mențiuni de ordin cultural printre care de o deosebită importanță este un manual cu modele de corespondență între aristocrația ierarhică clericală și cea laică. Combaterea superstițiilor, precum și oglindirea stărilor și moravurilor sociale, constituie subiectul altor pagini ale pravilei.

Ceea ce individualizează exemplarul descris de alte exemplare este însemnarea de pe fila de gardă 11 verso, de unde ne putem da seama de locurile prin care a circulat, de oamenii în mâinile cărora a ajuns și grija cu care a fost transmisă din tată în fiu pentru a nu se pierde, pentru a fi păstrată și transmisă posterității:

„Această sfântă pravilă datu-o-au moșul Vasile, tatăl moșului Ioan popei lui Pătru ot Urșani cându l-au cununat și l-au făcut fin i-au dăruitu această pravilă și fost-au leatul atunci 7154. Ținutu-o-au popa Pătru 36 de ani și diaconul Pahomie fiu-seu în urma tătâne-seu ani 20 până au venit leatul anilor 7210 apoi după acești no(ian)? de ani s-au pristăvit moșu Ioan și-au zis diaconul Pahomie să se dea la sfântul schit al părintelui Ioan. Văzându moșu Ioan că nu rămâne din diaconul Pahomie nime deci datu-s-au cu zisa moșului Ioan și cu a diaconului Pahomie la acest sfânt schit care-i ma(i) sus zis ca să fie neclătită în veci și cându s-au datu în mâna popii lui Pătru scris-au leatul în cerul bisericii de la Urșani. Iar acum s-au dat și s-au așezat cu zisa moșului Ioan și a diaconului Pahomie ca să nu să mai scoale alții să zică ceva că alții treabă n-au, ci dată să fie în veci și cine are ceti pe această sfântă pravilă să

pomenească aceste nume. Mesea dec(embrie), d(ni) 24, lea(t) 7210”.

Al doilea exemplar provine de la biserica Sf. Apostoli din Tg-Jiu. Ne vom opri la însemnările descifrate, prima referindu-se la achiziția pravilei de la un legător de cărți:

„Să se știe că această sf(ântă) și dumnezeiască pravilă iaste a Radului sin Vladului postăvariul ot mahalava Tabacilor și o au cumpărat drept de la Ioan, legătorul de cărți drept taleri 60 și am dat postav coți 6 cât bani 60 și taleri (58)?, 2 parale și de se va întâmpla de a o fura cineva și nu o va da și o vindea-o sau o ținea-o la dânsul să fie alurisit de patriarhul și de toți vlădicii și egumenii și de marele Vasile Velikago (cel Mare) și de toți sfinții, iar de o va da-o să fie blagoslovit de toți de la Adam până acuma, curgeru anilor 7238 (1730). (p. 1-19)

Deacă primul exemplar descris este într-o stare de conservare bună, lipsind doar paginile de la 673-680 și de la 682-695, nu același lucru putem spune despre exemplarul al doilea, care este deteriorat, lipsind legătura și foaia de titlu. Blocul de carte are cusătura destrămată, iar caietele sunt desprinse, lipsind multe file.

Eva ISAC

RAZLETE

Marin SORESCU

Așa tihnit

Doi călăi jucau cărți
Și unul, cel care făcea cărțile,
Zice
— Tale!
Atunci celălalt dădea fuga și tăia capul
Condamnatului,
care aștepta
Gata spovedit,
Cu grumazul pe butuc.
Venea și ciștiga la cărți.
Execuțiile,
se zice, aduc noroc.
Apoi îl venea rândul celuilalt
Să dea cărțile,
Le amesteca bine și zicea:
— Tale!
Partenerul fugea și rețea și el —
Căpățâna unul condamnat.
Și cum făcea treaba asta
Cum câștiga și la cărți,
Dovedindu-se încă o dată că
Execuțiile aduc noroc.

Jocul de cărți era distractiv
Dar și norocul lor,
că se nimerise
O vreme crâncenă — cu multe
Condamnări capitale.
O vreme bună de jucat cărți — între călăi.
Și ca să acopere gemetele
Unora și altora
Trebulau să spună foarte tare
— Tale!
— Tale!
Așa tihnit,
pe îndelete
Adevărat joc de societate, norocos
Și, repet, tihnit...
Nu se auzeau decât niște gemete înăbușite
și glasurile lor vesele
care turulau într-una:
— Tale!
— Tale!

VASILE CONTA ÎN CUGETĂRI ȘI AFORISME

„Din timpurile cele mai vechi, dreptatea a fost simbolizată printr-o femeie legată la ochi. Acest lucru nu mai are verosimilitate în timpurile noastre, unde dreptatea trebuie arătată printr-o femeie dezlegată la ochi, pentru ca să poată pătrunde în conștiințele oamenilor, să cântărească faptele lor cu sânge rece și imparțialitate.”

„Educatorul nu face altceva decât îndreptățește ceea ce natura a creat. A educa este mai greu decât a studia: de aceea sunt puțini educatori în mulțimea de învățați.”

„Fericirea unei societăți depinde de armonia celor trei elemente ce o compun: tinerii, care duc stindardul entuziasmului; bărbății — pe cel al înțelepciunii; bătrânii — zdrănețele sfinte ale experienței. Un om de stat trebuie să echilibreze aceste forțe în așamod, încât să acumuleze în acțiunea sa o egalitate perfectă a acestor spirite, din deducerea cărora se formează mai târziu caracterile.”

„Să nu vă mirați că se face atâtă risipă de glorie în viața unui actor, că i se aruncă flori, că-i dus în triumf căci toate acestea nu sunt decât funeraliile recunoștinței, pentru o flăcărie care se stinge, fără să poată dovedi posterității că a luminat. În cazul acestei vanități nemuririi e durerosă.”

„Isus a fost singurul om care a sacrificat tot, a iubit mult, a compătimit și n-a urât niciodată. Figura sa va rămâne pentru eternitate înconjurată de o frumusețe magică. Ochii săi au

avut o așa putere, încât cu lumina lor, a spart puterea ipocriziei unui secol de decadență.”

„Așa e făcut omul ca să critice întotdeauna pe semenul său. Într-un singur caz, el judecă și vede lumea cum trebuie — atunci când privește prin prismă propriei sale nenorociri.”

„Unui artist ca să parvină îi trebuie un singur protector — talentul.”

„Dacă un popor nu are o tinerime entuziasmată, cultă și cu dor de țară, este pierdut pentru totdeauna. Aceste vârstare ale tineriei țin pe umerii lor viitorul, precum odinioară Atlas ținea pământul.”

„Cea mai frumoasă pagină pe care o scriem în viață este în vârstă aceea când credem, ca și Calderon, că «Viața nu este decât un vis». Recitind mai târziu acele rânduri, vom înțelege că viața nu poate fi decât o luptă, din care noi cu toții ieșim ostensiți.”

„Vanitatea este un călător întârziat ce bate la poarta sufletului omenesc. Cei slabi, dornici de glorie, în fine, indivizii care speră să se ridice în societate fără de muncă vor primi cu multă dragoste și alai pe acest strălucit oaspete. Înșă oamenii de știință, filosofi și vizitatorii timpului, care urmăresc un ideal de viață, nu se vor ostensi să deschidă ușa o poartă acestui drumeț, temându-se să nu li se tulbure liniștea lor sufletească.”

Text selectat de
C. PRANGATI

Un latifundiar al poeziei

Trebuie să mărturisesc că m-am întâlnit cu poezia lui Ion Sofia Manolescu foarte târziu. Nici astăzi nu pot să-mi explic de ce, multă vreme, în memoria mea a rămas doar numele unui scriitor blajin, iar opera se scufundase în abis. Să fi fost primele lecturi din versurile sale lipsite de o forță de șoc asupra mea? Să fi fost eu într-un *orizont nefericit de așteptare*? Ultima supozitie mi se pare astăzi a fi cea valabilă. Când am citit *Ultima pălărie* (1984) am descoperit un poet elegiac plin de candore, un scriitor discret, lipsit de ispita artelor literare exhibiționiste, un artist modest care nu lubește zgomotele secundare sau gesturile lefite de publicitate.

Ajuns la o vârstă înaintată, Ion Sofia Manolescu mi-a apărut subit ca o scriitor marginalizat pe nedrept, ca o voce literară ce nu a fost deplin auzită, pe măsura complexității sale. Fără îndoială că nu s-ar putea spune că criticii l-ar fi nedreptățit în mod programatic dintr-un motiv oarecare. Ecurile critice ale operei sale au fost favorabile. Dar s-au stins destul de repede, fără să fertilizeze în mod definitiv conștiința publică.

După *Ultima pălărie* m-am întors cu o altă privire, poate chiar cu o conștiință vinovată, spre toate operele sale mai vechi sau mai noi. Așa am descoperit un itinerar de creație de mare profunzime, un artist al cuvântului ce s-a ferit întotdeauna de platitudin, mai tare decât de ispitele diavolului.

Ion Sofia Manolescu s-a născut în comuna Horia (jud. Neamț), în 24 noiembrie 1909, ca fiu natural al Sofiei Manolescu. În același an s-a născut și M. Blecher a cărui caldă prietenie a căutat-o până la sfârșitul prematur al acestuia.

Scriitorul a rămas cu un complex al mamei de care împrejurările l-au separat de la început. Acest complex a fost gravat în creația sa literară ca o blândă și lertătoare aducere aminte.

"Maică! pretutindeni somnul e la fel/ ca și la cimitirul Pătrunjel/ dar tu să-ți uiti păcatul tău din flori/ pe care-o babă te-nvăța cum să-l omori.../ Tu prea ai fost de vânturi hădărită/ și viața prea ți-a fost dezlănțuită./ N-am simțit dor de stele niciodată/ decât atunci când am aflat că ești plecată" (*Autobiografică*).

Ca orice dezmostenit de soartă, Ion Sofia a avut o copilărie și tinerețe marcate de mari greutăți, fiind nevoit să-și câștige singur existența foarte de timpuriu. Biografia sa nu este spectaculară la modul public, ci doar pe un plan personal. Ca și atâția mari scriitori americani, poetul moldovean a trebuit să treacă acel tip de încercări ale muncii din domeniile cele mai diferite. A "jucenit", cum îmi spunea el, în limba lui plină de o moliciune locală, în brutărie, ziărie, electricitate, a lucrat ca salahor, muncitor agricol, acrobat etc. etc.

În *Autobiografică* găsim și ecouri din această existență zbuciumată. "El a crescut în fum de brutărie, pe sacii cu făină a învățat să scrie, a dezlegat cuvântul greu din carte/ și-a scris pe umbiet cătece de moarte"

Poetul este un autodidact. Biografia sa produce efecte de retardare profesională. A urmat școli de agricultură (gr. I și II) la Râmnicu Sărat, Roman și Chișinău, ultima terminând-o în 1939.

Scriitorul octogenar de astăzi trebuie să fi avut poezia în el, ca o sursă latentă de energie, venită din cine știe ce "glândă" genetică misterioasă. Și opera lui Ion Sofia Manolescu ni se pare că

atestă afirmația lui Gaston Bachelard că poezia, ca act de creație, nu trece printr-un circuit informațional obișnuit.

În anul 1931, autorul a vizitat bălciul de la Buzău (drăgaica). Cu acest prilej ajunge să debuteze în *Carnet literar*, revistă locală patronată de Horia Furtună, Sărmanul Klopstok, Eugeniu Ștefănescu-Est, ajutați de alți autori mai tineri, dintre care cei mai mulți sunt uitați cu desăvârșire. Evenimentul a fost consemnat mai târziu de poet în opera sa. "În sufletul meu fardat, de tuningini tăgăduite/ sufletul meu spânzurat de un copac exaltat/ în drăgaica de la Buzău". (*Sufletul meu rămas la debut*).

Și astfel, scriitorul dăruit "golului dintre cuvinte", îndreptat spre Sărmanul Klopstok, atașat de "confrăți/ cu sufeletele agățate pe așe", plin de "candori primenite", rătăcit prin "melancolia focului", pierdut la "roata norocului", prilegește prin diferite locuri din țară în căutarea unui destin. Ca elev și student, Ion Sofia Manolescu a făcut de toate, fiind rând pe rând paznic de izlaz comunal, administrator de pășuni, dactilograf, impiegat, tehnician agronom la Camera Agricolă a Județului Roman. Când a venit pedagog la Liceul horticol Băneasa-București, opțiunea sa a fost determinată de efectuarea studiilor de agronomie.

Am amintit mai înainte efectele retardatoare ale biografiei asupra formației profesionale. Să nu uităm că bachelardul l-a luat la București abia în 1940, iar Facultatea de agronomie a terminat-o în 1946, la vârsta de 37 de ani. El s-a consacrat astfel mai repede ca scriitor decât ca inginer-agronom. Ion Sofia Manolescu a debutat editorial în 1936, la îndemnul lui M. Blecher și Sașa Pană cu volumul *Odihna neagră*, tipărit la Editura Unu. În același an, Gelu Naum publicase *Drumul incendiar*, iar Sașa Pană făcea în *Sadismul adevărului* apologia suprarealismului. Dar să nu uităm că în 1936 abia se nășteau poezi ca Gh. Grigurcu și Gh. Tomozoi.

În 1938, Ion Sofia Manolescu a tipărit culegerea de versuri *Muntele ascuns* la Editura Frize din Iași. Lubitorul de animale și plante care a trecut pe la diferite direcții agricole din țară era un gen tipic de poet de duminică, ziua de odihna când se putea consacra scrisului. Omul măruntel de astăzi este încă impulsional de o energie excepțională. Cu zămbetul mereu înflorit și privirea luminată de o imensă căldură interioară, Ion Sofia Manolescu și-a păstrat o disponibilitate spirituală, rezervată creației artistice. Prezent în diferite reviste (*Bilete de papagal*, *Floarea de foc*, *Revista fundațiilor*, *Universul literar*, *Viața literară*, *Convorbiri literare*,

Cuvântul, *Curentul literar*, *Jurnalul literar*, *Cuvântul liber*, *Frize*, *Manifest* etc.), Ion Sofia Manolescu a dat publicității în 1944 *Întâlnirea cu focul*, apărută la Tiparul Universitar, București. Datorită acestei activități literare remarcabile, în 1944 a fost primit ca membru în *Societatea Scriitorilor Români*, la recomandarea lui E. Lovinescu, Tudor Arghezi și a părințelui Gala Galaction. Faptul nu era lipsit de importanță. La

acea dată se afirma-se în cultura română poezii de mare însemnatate. În 1944 au apărut ediții definitive din operele lui G. Bacovia, Ion Pillat, Vasile Voiculescu. Stilurile lirice românești erau astfel extrem de variate. Suprarealismul cultivat de Gelu Naum se întâlnea cu lirismul unui scriitor vagant ca Dimitrie Stelaru (*Ora fantastică*), salutat de E. Lovinescu ca un poet nou.

Nu se poate spune că în *Odihna neagră* (1936) Ion Sofia Manolescu ar fi instituit un program nou în poezia românească. El se situează de la început într-un

spațiu larg de mișcare, între tradiție și modernitate.

În *Ars poetica* nu putem descifra încă nimic care să confere liricii sale o direcție particulară. Divorțul dintre sensibilitatea poetului și cuvintele menite să-l exprime pare să fie involuntar. "Cuvintele seduse când le ademenesc/ sau când mă frâng cu mine/ prin tot ce-i pământesc/ până să-mi scriu aleanul/ pe o frunză de argint/ cu fiecare fibră flința mi-o desmint".

Poetul practică un lirism muzical cu rezonanțe afective. Deși asocierile de termeni din lanțurile metaforice sunt bazate pe o anumită distanță opozițională, cuvintele încărcate astfel cu sensuri noi nu ies din limitele firescului. Este limpede că Ion Sofia Manolescu nu și-a propus să cultive o artă combinatorie cu efecte de șoc. Expresii de genul: *arcușul ierbil, clopote seale, arborii tristeții, poarta zilei, flăcări neștiute, gâlgăiri sonore, luna de nălbă, odihna neagră* arată doar o dinamică lexicală de bun gust, dar nu relevă îndrăznele deosebite pe nici un plan. Autorul scrie o poezie de amplificare a unor stări de conștiință. Un fapt oarecare, o secvență a zilei, un fragment de peisaj sunt convertite în ipostaze ale sufletului, conștiința fiind un gen specific de cutie de rezonanță care emite fluxuri din interior și primește altele din afară. "Trezirile aduse cu rânile pe flaut/ duc cerul peste gleznă/ și pasul lângă tâmplă/ iar cântecul să vină/ cu flăcări neștiute/ prin dimineața spusă arareori se-nîmplă". (*Matinală*). Evident, cu cerul peste gleznă și "pasul lângă tâmplă", flința umană intră într-o nouă geometrie picturală și alcătuire comunicativă pe plan lăuntric. "Târziu omul părăsit de orice gând/ a rămas singur în trupul lui/ Noaptea cădea perpendiculară/ pe

crestele de munți/ și prin oraș orele alunecau cu arătătoare/ pe povârnișul timpului/ iar apele ca și mai înainte/ curgeau, curgeau" (*Noaptea perpendiculară*).

Cu *Odihna neagră*, o primă constatare asupra acestui gen de scriitură începe să se limpezească. Ion Sofia Manolescu practică o poezie de atmosferă, generatoare de sentimente mici și blânde, o poezie grefată pe ipostaze ale existenței, alese în așa fel încât scriitorul să le poată conferi o anumită solemnitate. Limbajul liric rămâne mereu adecvat atmosferei reprezentate. Ion Sofia Manolescu nu are nici un fel de alunecări stângace excesive. Textele de acest gen au fost date uitării.

Nu s-ar putea spune că în *Muntele ascuns* (1938) s-ar configura un alt discurs literar. Autorul fortifică și diversifică o practică poetică abia începută. Cu greu se poate auzi un flux subteran ce curge mascat de limbajul de suprafață. El pare să vină uneori de-a dreptul din Eminescu, iar alteleori din poezia lui Tudor Arghezi. "M-aș vrea mănunchi de așchii/ pe sub același vânt/ să nu mă știu din care parte cânt/ să mi se umple ochiul/ și sufletul să-mi scadă/ să nu m-aungăfrica/ nici fuga prin ogradă" (*Deschidere-n pupile*). Imprecația este volubilă, convertită însă într-o explozie de cuvinte, care nu capătă o motivație explicită. Ea pare să rezulte dintr-o dorință moricică de identificare cu pământul.

Ion Sofia Manolescu aduce în versurile sale un fond lexical din universul rustic, extensibil în întreg spațiul naturii naturale. Cuvintele de acest gen funcționează fie ca o trimitere referențială directă, fie ca o asumare simbolică, grefată pe o anumită stare de conștiință. *Muntele vieții* devine astfel *muntele meu*, copilăria "se joacă în pulberea din drum", liliacul este "ascuns și-n somn", plopul "m-au așteptat la poartă" etc.

Autorul *Muntelui ascuns* este un poet al pământului, după care urmează alte elemente ca *apa și focul*. El simte cum vine din trecut "miros de pământ", pârâul "curge-argint prin munte", pe o fată moartă, "pământul s-o sârute"; cocorii se despart de "lutu-n care ochiul va fi șters", copilăria se "joacă-n pulberea de drum".

Și dacă am amintit mai înainte un flux latent venit din opera lui Arghezi, se cuvine să-l releghăm și pe cel de sorginte eminesciană. Între prezentul etern și lumea văzută ca eternă schimbare, Ion Sofia Manolescu percepe mai ales schimbarea. "Altă frunză tremură pe ram/ alți copii și alt surâs la geam/ alte toamne cad în noi departe/ alte inimi bat și altă moarte" (*Elegie fragilă*). Există aici, fără îndoială, un joc mimetic premeditat. Dar el se configurează doar ca un fundal din care crește *Elegia fragilă* ca un fapt literar cu individualitate proprie. Exercițiul autorului se repetă și în alte contexte. În felul acesta moduliile tematice și muzicale ale textului se diversifică. Vocile poeziei par astfel să emită din mai multe direcții. "Fata doarme... Nu-i nimic/ Ridicăți-o-nec pe dric.../ N-o mai plângeți c-o să vină/ revărsată prin lumină/ Floare fizică pe gură/ popa mormăie-n trăsura/ Alb plouat de crep subțire/ la o nuntă fără mire." (*Nunta de crep alb*).

În itinerariul de creație a lui Ion Sofia Manolescu există un întreg ciclu de versuri la care autorul a renunțat, deși orice istorie literară le poate menține, fiindcă textele din *Întâlnirea cu focul* (1944) sunt valide din punct de vedere estetic. Este vorba de un grup de poezii inspirat din experiența tragică a războiului. Lirismul trist cu inflexiuni tragice rămâne dominant. În general, Ion Sofia Manolescu nu scrie versuri grefate pe evenimente orchestrate la modul epic. Emisiunea sa lirică se cristalizează aproape întotdeauna ca o stare de conștiință. Reproducăm un pasaj mai lung pentru ilustrare. "A plecat poetul la război/ peste mări și peste țări de vis./ Omul lui pe care l-a cântat/ trebuia acum să-l fi ucis./ l-au rămas poemele nescrise/ frunze în tomatnicul aprins./ Fluturau în spițele plecării/ zările cuprinsene necuprins./ Cine știe dacă într-o noapte/ n-or să-i cadă ochii/ bulgări grei?/ Stelele vor tremura în șoapte/ cu întunecimi de moarte-n el." (*Plecarea poetului*)

Romul MUNTEANU

Mircea MICU

Fulg de nea

1. S-a întâmplat într-o cărucioară de cartier unde se furisau la un grătar pensionarii, delegați din provincie cu 18 lei diurnă plus hotelul, cupluri de amanți misterioși și febrili.

2. Să fi fost în amurg, ora incertă a păsărilor, luna tocmai răsărise și-mi hipnotizase sticla cu vin, ea cea obligată la rondul nocturn, sentinela singurătății.

3. N-o priveam. Nu mă mai interesa de când s-a lăsat călcată-n picioare de doi inși plictisiți să mestece gumă. Nefericită!... De atunci nu mai pot spune nici unei femei cu glas pierdut: „uite luna” fără ca ea să zică „ei și ce dacă?”.

4. Tocmai făceam cu ochiul ospătarului în semn de solidaritate, o asigurare asupra integrității fripturii, și el tocmai se scobea în nas căutând în gând noi metode de îmbunătățire a deservirii publice. Să fi fost în amurg ziceam, dar precis într-o vineri, în preajma unei sărbători de iarnă aproape obișnuită amintind de brazi și ciobani plecați să se închine unui copil părăsit care știa să vorbească din naștere.

5. Atunci a intrat cu un aer fraudulos și timid, cu paltonul de astrahan năpărlit benevol, purtând pe cap o pălăriească cu voaleță împuscată de molii și în mână o geantă cu încuietoare nichelată. Nu știu nici azi de ce a venit la masa mea, poate semănăm cu cineva cunoscut ei odinioară, poate încurajată de tristețea chipului meu provocată de foame, poate că luna pândind la ferestre mă aureola făcându-mă să semăn cu unul din sfinții de gradul doi.

6. Am surăs invitând-o să șadă, ameițit de aerul de naftalină, ea a așezat geanta cu încuietoare de nichel la piciorul mesei, cu nesfârșită grijă, cu delicatețe aș zice, privind-o duios.

7. „Ca de obicei?” a întrebat ospătarul cu oarecare lehamite îngăduitor și ușor iritat, zâmbindu-mi complice. Avea un cap frumos de păpușă bătrână, dinți falși, imitând perfecțiunea, părul uscat de atâtea vopsea aranjat în cârlioni și gâtul subțire ce de broscă testeoasă. O broșă ca ochiul unui mort scilpea peste bluza cu desene amintind epoca tramvaielor cu cai...

8. Tăcea și din când în când se apleca spre piciorul mesei mângâind geanta misterioasă, gângurind ceva surprinzător de subțire și de acolo venea un scâncet un fel de chemare ancestrală și nelămurită. „Vă deranjez dacă...”, arăta geanta apoi piciorul scaunului și eu am spus nu și ea a așezat geanta pe colțul mesei ca și cum ar fi avut acolo tezaurul țărilor nealiniat.

9. „Serviciu?” am arătat eu sticla cu etichetă verzuie și ea a surăs acceptând ca o feteșcană fugită de la ore cu privirile ca două pumnale ruginite de neîntrebuințare și sări în picioare cu o agilitate surprinzătoare psalmodiind: „Mă numesc Esthera Natalia Lahovary de Străulești, fostă dansatoare în corpul de balet al operi române fostă dansatoare și acrobată pe sărmă, actualmente aproape... pensionară...”

10. Am zâmbit năucit și am întins paharul ciocnind cavalereste și ea a zis „cling” închinând și spre geanta cu încuietoare de nichel și a băut scurt, fără ifose, așa cum fi stă bine unei foste cântărețe și balerine, și a gângurit ceva iute, alintător în direcția genții și de acolo a venit un scâncet ciudat, un plâns melodos.

11. „Te pomeniști”, mi-am zis simțind cum mă trec sudorile „că poartă în geantă cenușa bărbatului ei (se cunosc cazuri) și că în noaptea aceasta odinioară sfântă, nefericită a înviat și vrea să iasă din captivitatea eternă reîncarnat din gelozie...”

12. Și vrând să-i fac o bucurie, și vrând să mă liniștesc, am început să-i cânt un colind din bătrâni „linu-i lin și iarăși lin.”

Ea s-a scuturat ca un cais în aprilie lepădându-și anii și, copilăindu-se, începu să plângă încet...

9. Tocmai atunci a venit ospătarul mirosind a mujdei și admonestări, soios ca un condamnat la moarte pe rug, vesel ca o glumă spusă la o nuntă cu dar. Un castron năpădit de cartofi purta în laba păroasă și aburul lor îmi amintea epoca gândacilor de Colorado.

10. „Poftiți stimată madamă și să mâncați sănătoși!” Brusc, poșeta aceea, de fapt geanta ca un burduf de armonică a început să se miște. Era ca și cum cineva din interior o forța, ca și cum: vita, porcul, crocodilul sau câinele de odinioară înviaseră brusc și vroiau să-și exprime bucuria.

11. „Ah! zise ea, mă iertați am uitat să vi-l prezint pe dânsul” și răsfrându-și zulfii uscați desfăcu încuietoarea de nichel și tocmai mă pregăteam s-o șterg ca un las când, din interior, răsări un fel de arătare ciudată, o căprioară în miniatură, un fel de câine stupid ca o înjurătură, un fel de nimic agresiv care începu să mă latre cu poftă înjurându-mă. „Se numește Jijju”, zise madam Lahovary ca și cum eu să nu-mi închipui că se numește ca mine. „Are patru ani, cel de sus să-l trăiască, e deștept ca un administrator de bloc și e apatic”.

12. „Ceea ce nu știți, domnule, este faptul că el, (arătă spre copia aceea caraghioasă, un fel de ied rahitic) are origine sfântă, derivă de la Incași și se spune, că fiind adus de extraterestri, ne scapă pe noi de păcate...”

13. L-am privit băguind ceva în consecință. Era ca un fetus chel lătrându-mă cu ostentație și libertate și fără motive... Aș fi vrut să-l scuip între ochii mari și apoși semănând cu bijuteria morbidă. Înfulcea și mă privea cu dispreț... „Sunteți sigură, doamnă, că e un sfânt și că e câine?”

14. „Este! El e *pensia mea*, rugați-vă să nu moară, fiindcă eu, *Fulg de nea*, așa mi se spunea, fostă balerină, care l-am cunoscut pe Malaxa și pe prințul Alexandru și pe... a, da, pe domnul Mociorniță, fără el, aș muri de foame...”

15. „El e *pensia mea*, îl cost cincizeci de lei pe zi plus mâncarea, o săptămână întreagă îl plimb și-i arăt Bucureștii și el oțtează din greu gândindu-se la ziua de sâmbătă...”

16. Tăcu. Căprioara cu ochi de dragon înfulcea plescăind, luna intrase și zornăia monetarul la bar, ospătarul îmi făcu complice cu ochiul scobindu-se-n nas... „Doamnă, cine sunt părinții lui? Proprietarii de drept?”

17. „Domnule, acesta este un secret care mă privește, sunt niște inși importanți care navetează în provincie au serviciul acolo și vila aici, nu mă obligă să divulg și mai bine să vorbim despre buletinul meteorologic...”

18. Apucă animalul de gât, sărută zgarda cu numele proprietarului și vârându-l în geanta mirosind a Paciuli zise conspirativ: „Dați-mi voie să cânt ceva de demult: *cumpărați-mi flori, roze și garoafe, în parfumul lor...*”

19. Și glasul ei era curat ca un abur purificând atmosfera mirosind a bucătărie autohtonă și glibovită.

20. Se ridică acrobatic și se întoarse pe călcăie, iute, neașteptat de ușoară, nespus de zveltă, și pentru o clipă părul îi crescui până la podele și pielea gâtului deveni catifelată și netedă și sâni i se rotunziră sub bluza ca niște arici și pentru o clipă se stinse lumina ca rețezată de vânt și luna sparse geamurile inundând încăperea... Eu căzui în genunchi goptind pățimea: „Dă-mi voie Esthera să te iubesc și lasă-te să fi a mea...”

21. Câinele sfânt „ciuhauaha”, scâncea încet dar amenințător achitându-și pensia în rate minuscule ca un soț înmormântat în poșetă... „Domnule, iubitul”, zise ea strălucind de emoție, „aveți liber sâmbăta deoarece restul săptămânii sunt ocupată...”

București, 1977

O TORȚĂ

Recitesc, poate și cu sentimentul vinii că odinioară am trecut prea repede pe lângă ele, scrieri ale celor de mai demult. Le recitesc însă și dintr-un ușor plictis scriitoricesc. Parcă mi s-au topit cuvintele în ceață. Le chem sub creion și ele vin pale, sarbede, fără duh, cuvinte obosite, zdrențe de gând.

Vrei să scrii despre zâmbet și cuvintele închipuie un scâșnet. Vrei să scrii despre speranță și cuvintele împietresc. Vrei să scrii despre dunga amurgului peste oraș și creionul caligrafiază șiruri de cifre: rate la ceare, rate la apartament, datorii de achitat și onorarii pentru câteva colaborări pe care le vei ridica după ce s-or „debloca fondurile”.

Vrei să readuci liniștea în pagină – tărâmul adevărat al coerenței tale și cuvintele se împotrivesc. Ciobite par, ca zdrențurii unei vase de cristal lovite cu barosul.

Redeschid, în astfel de clipe de tânjeală, cărțile celor de demult. Nu pentru a-mi adevăra că nimic nou nu este, de fapt, sub Soare. Nu pentru a privi, împreună cu Ecclaziastul, spre fumul lumii. Nu spre a-l înțelege pe Iov. Caut doar cuvinte vii. Reavene, ca brazdele acestei primăveri – câte și pe unde vor mai fi astfel aceste brazde.

Cu o astfel de molatecă pândă de cuvinte, răsfoiesc un volum de scrieri ale lui Dinicu Golescu (apărut acum doi ani la Minerva, o frumoasă carte de aproape 500 de pagini și de numai 29 lei, probabil ultima carte cu un astfel de preț „scăpată” pe piață înainte de marasmul editorial actual).

Cuvinte bătrâne în atât de actuale înțelesuri. Lumină de peste veac dintr-o torță în giubea. Rămân cu creionul în mână, vizitor închipuind această topică a pustiei: „pe asemenea drumuri călătorind omul și pe mare, curând trebuie să îmbătrânească”.

Dar nu pentru aceasta însemnările de față. Ci doar spre a readuce în lumina zilei de acum – fie doar și pentru aceasta când citiți însemnarea de față – o amară constatare a boierului călător despre... milioanești și bobul de mel. E cam lungă, însă cadenta ei nu și-a pierdut suplețea: „Căci ocrotitorul celui mic și neputincios – scrie Dinicu Golescu – este chiar pravila cea dreaptă legiuită care, fără de deosebire, în veac să urmează, iar nu ca pe la noi, unde îmi trebuie hârtie de voi să înșir numele acelor trențăroși și cu picioarele goale, sau streini sau pământeni, care fără de avere de o sută lei au ajuns în pușini ani milioanești cu palaturi (case împărătești, precizează G.D.) și cu moșii, întocmai ca familiile ce la agonisesc în vreme de două-trei sute de ani, și nu ajută nici patria, nici trebuințele orașului, cu nici un mijloc, măcar să dea din averea lui dintr-o mie una, ci strâng numai din averea norodului, fără de a să folosi și norodul de la ei. Și în scurt, după aceea care știu, când chiar eu am fost în slujba patriei, zic că toți acești mulți speculanți, stăpânirea cu toți cei din prin prejură și fără de deosebiri toate treptele dregătorilor, de la mare până la cel mai mic, neconțenit și fără de milostivire, zleiesc toată sudoarea norodului, fără de a pricinui nici unul acestui neam, acestor frați, folos măcar cât bobul de meu”.

Desigur, de atunci, de la notațiile de mai sus, multe s-au schimbat pe lume. Două sunt însă mutațiile fundamentale pe care, scriitoricesc, țin să le evidențiez: desuetudinea cuvântului „frate” și transformarea „milionistilor” în „milionari”.

În rest, constatarea cărturarului din Golești nu și-a pierdut nimic din splendoarea torței arzând în pustii care, și el, îmbătrânește omul.

Că asta-i dreptul omului: să îmbătrânească.

Ioan LĂCUSTĂ

PLOP CĂZUT

Radu CIOBANU

Era vorba de copilul acela pe care-l pierduse profesorul Magheru anul trecut, în timpul unei obișnuite excursii cu elevii, în munți:

—L-au găsit, imaginea-ză-ți, la nici cinci sute de metri de cabană, spunea aflat Frangulea. Scheletul întreg, sezând, cu șira spinării rezemată de trunchiul unui copac, cu brațele înconjurând genunchii adunați, într-o poziție zgribulită, ca și cum s-ar fi apărât de frig... Cum îți explici asta?

Presupuneam că între-barea era retorică și nu m-am ostenit să-l răspund. De altfel, întâmplarea mă afectase mai mult decât m-aș fi așteptat, iar multe detalii îmi inhibaseră orice eventual apetit de a căuta explicații.

Cum îți explici, stăruia însă Frangulea, că oasele îi erau lustruite, curățate de păsări, de gășanii, de furnici, după ce, probabil, carnea fusese devorată în timpul iernii de lupi, și totuși scheletul nu s-a clintit din poziția inițială? Se presupune că se va fi simțit din nou slăbit, s-a așezat să se odihnească și atunci va fi făcut un atac de cord. Deși nimeni din preajma lui nu știe să fi suferit de inimă. Atunci cum?

Mă privi câteva clipe întrebător, așteptând o reacție din partea mea dar, cum eu continuam să tac apăsător de o subită depresie, se lansă cu avânt într-o nouă interogație patetică:

Cum îți explici că era atât de aproape de cabană și toți oamenii aceia specializați în astfel de căutări au trecut pe lângă el fără să-l vadă? Căci nu se poate, e exclus să nu fi trecut la un pas de el... Cum e posibil, cum îți explici?

Nu-mi explic, i-am răspuns în sfârșit. Mi-am amintit de cuvintele lui Timotei și i-le-am repetat: Inutil să-mi explic. Întâmplările astea trebuie luate așa cum sunt. N-ai să afli niciodată un răspuns plauzibil în ordine realistă...

Erăm sigur însă că aici trebuia să existe un răspuns „în ordine realistă”, dar la ce mi-ar fi folosit să-l aflui? M-am ridicat cu o senzație și mai accentuată de oboseală. Poate din cauza ei și din dorința de a ajunge cât mai repede acasă, am avut proasta inspirație de a scurta drumul prin strada Cetății. Acesta ar fi fost drumul firesc, doar că nimeni dintre ai noștri nu-l mai folosește pentru că ne obligă să trecem prin dreptul locului pe care se înalță Casa

Fericiților. E un teren gol acum acolo, răscolită de șenile și înroșit de pulberea cărămizilor. Ultima dată când am trecut se mai vedea ceva din bolțile pivnițelor vaste. A fost o privește pe care am suportat-o greu și de atunci evit să mai trec pe aici, oricât aș fi de grăbit. Azi însă nu înțeleg ce mi-a venit, nu știu ce nerăbdare a adevărat premonitoare m-a împins pe vechiul drum. Dar sunt — m-am convins de mult —, sunt asemenea zile nefaste care încep cu o proastă dispoziție sau cu simplă melancolie fără nici un motiv aparent, cumulând după aceea o suită întreagă de situații și întâmplări dezagreabile, dacă nu de-a dreptul sinistre. Cine hotărăște dezlanțuirea acestor veritabile serii negre? Cine a hotărât că, după ce de mult timp n-am mai făcut-o, să trec pe acolo exact azi, când se dărâmau plopii, singurele repere care mai aminteau marginea dinspre stradă a fabuloasei grădini? Și când spun că se dărâmau, nu păcătuiesc folosind un cuvânt impropriu ci, dimpotrivă, sunt mândru de a fi găsit instantaneu cuvântul cel mai potrivit și mai expresiv pentru cele ce se petreceau acolo. Căci plopii nu erau tăiați, nici scoși, ci dărâmați sau răsturnați prin frângere, procedeu greci și vandalici, ale cărui rațiuni îmi scapă. Un bulldozer se repezea și izbea cu lama baza trunchiului. Ploplul bătrân, monumental, de o sveltă mărție se cutremura din vârf până-n rădăcini și își risipea ultimele frunze cu o patetică generozitate, ca și cum ar fi vrut să le slaveze măcar pe ele. Apoi mașina aceea diformă se retrăgea pentru a-și lua un nou elan și iar se năpustea grohând feroce, cu ceva stupid în toată îndârjirea ei, greoaie și implacabilă, până când, la a treia sau a patra izbitură, lemnul începea să trosnească precum oasele frânte: poplul se prăbusea cu o lentoare solemnă și cu huietol prelung al revărsărilor de ape. M-am oprit aproape fără să vreau, fascinat, în mijlocul mulțimii de gură-cască formată din trecători dar mai ales din copii care-și părăsiseră joaca. De jur-împrejur, feres-trele și balcoanele blocurilor se

umpluseră de asemenea, ca la panoramă. Era în adevăr un spectacol aparte, tragic și crunt în același timp, și toți îl simțeau ca atare, căci stăteau tăcuți, nemișcați, nimeni nu rostea vreun cuvânt, nu se auzea nici un comentariu, până și copiii încrămensieră, uitându-se zbenguiala de parcă ar fi urmărit trecerea unui convoi funerar. Era însă mai mult decât atât și se vede că toți cei aflați acolo, chiar dacă nu-și puteau explica, chiar dacă nu aveau mijloace s-o exprime, intuiau în prăbușirea enormilor arbori simbolul a ceva mult mai mare și mai tragic decât petrecerea la groapă a unui om: despărțirea de o vârstă a orașului, de o epocă, de o lume aflate ireversibil în pragul celui hău fără de capăt pe care-l numim Trecut. După căderea celui de al doilea ploap am simțit un fel de sfârșeală. Îmi tremurau genunchii. Mi-am făcut discret loc prin mulțimea tăcută și apoi, tot timpul cât m-am durat drumul spre casă, m-am obsedat poemul acela al lui Garcja Lorca, pe care-l iubeam încă de mult, de pe vremea anilor noștri romantici, când l-am auzit prima dată recitat de Sanda, într-una din seriile petrecute cu Aldona și Silvan. Oricât mă străduiam însă, nu reușeam să-mi amintesc decât finalul:

„Ploap bătrân!

Ai căzut

în oglinda

lacului mut.

Eu te-am văzut coborând

într-un amurg sângărand,

și-ți scriu elegia târzie

și-ți, și mie...”

Iar neputința asta mă îndârjea, sporindu-mi tristețea o dată cu sentimentul vârstei și cu senzația — mai curând superstiția — că era vital pentru mine în împrejurare și în momentul acela să găsesc poemul și să mă cufund în el ca într-o baie izbăvitoare. Dacă era Sanda acasă, aș fi rugat-o pe ea să-mi lăseze ca odinioară, când îl ascultam cu ochii închiși... Ea cu siguranță nu l-a uitat, m-am convins de nenumărate ori că mintea ei de acțiță, deprinsă de o viață să memoreze, nu uită nimic. Dar, singur fiind, de cum am intrat în casă, m-am apucat să caut cartea. A cam durat căutarea,

căci încă nu sunt familiarizat cu noile locuri ale cărților dar, de cum am găsit-o, m-am abandonat într-un fotoliu răsfăind-o cu febrilitate și, în adevăr:

„N-a fost sălbatecul vânt cel care trunchiul ți-a frânt, n-a fost nici secură cea grea a pădurarului care știa c-ai să re-nvii în lăstarele vii...”

Curios cum, în toate împrejurările semnificative prin care am trecut de-o viață, ceea ce m-a ajutat să-mi păstrez ori să-mi restabilesc echilibrul au fost textele — textele adecvate, îmi place să le numesc — care se ivesc din fișierele memoriei exact la momentul oportun, insinuându-se, după împrejurări, în replică, în scris ori, ca acum, numai în gând. Certitudinea pe care mi-o dau ele că și alții, de aiurea sau din alte timpuri, au trăit stări identice sau doar asemănătoare e tonică și mă susține de fiecare dată prin acel miraculos sentiment de solidaritate spirituală situat dincolo de spațiu și timp. Cu ajutorul lui poți depăși chiar și o privește ca doborârea ploilor care, altfel, nu-ți lasă nici o îndoială că, trecând, Timpul la cu sine tot ceea ce până nu de mult îți părea fără de moarte.

Am recitat poemul de câteva ori și am fost apoi foarte mândru și chiar oarecum împăcat când, în timp ce-mi pregăteam cina în bucătărie, am reușit să-l recit cu voce tare, din memorie. Ar fi trebuit după aceea să mă instalez la masa de scris dar, știindu-mă în bine cunoscuta dispoziție care-mi suscită frica de pagina albă, am renunțat. Mi-am aprins o țigară și m-am așezat la televizor. Un film cu o profesora emina-mente „pozitivă”, bineînțeles, în tair și cu coc, și cu elevi care nu beau decât cico, iau premii la olimpiade și discută despre fericire. Nimic mai ușor decât să vorbești despre fericire. Eu însă n-am rezistat niciodată la asemenea „dezbatere”. Am stins și, pe când îmi aștearnam patul, a sunat telefonul. M-am repezit convins că e Sanda, dar era Frangulea. Nu știu cum — cum îți explici? — în clipa când l-am recunoscut, am anticipat cu o exactitate rece, paralizantă, tot ce-mi va spune.

— Știi, zicea cu o ezitare care acum nu mă mai mira, în legătură cu întâmplarea despre care tocmai am discutat împreună...

Se opri ca și cum ar fi așteptat din parte-mi vreun sprijin.

— Da?

— El bine, a intervenit un element nou...

Altă pauză. Eu, calm, neutru:

— Te ascult.

El, puțin contrariat:

— Am impresia că nu te interesează. Te plictisești cumva, te-am deranjat?

— Nu, nu, deloc. Mi se pare însă că știu ce vrei să-mi spui...

— Ai aflat de altcineva?

Se pare că posibilitatea asta l-a alarmat. Mă grăbesc să-l liniștesc:

— Nu, n-am aflat nimic.

— Atunci ce ziceai că știți?

— Ziceam și eu așa... nu știu nimic... Spune.

Pauză suspicioasă de data asta. După care, în sfârșit, se hotărăște:

— Poate era mai bine să-ți

fi telefonat abia dimineață... Dar... în fine... știi... e vorba de profesorul Magheru... știu că ți-a fost prieten... s-a sinucis în urmă cu o oră...

— Bănuiam și mă temeam că asta va urma.

— Cum îți explici că bănuia?

— Mi-a venit să-l vestesc că-i un cretin.

— Ți-am mai spus că nu încerc să-mi explic. E și târziu acum. Te rog să mă ierți. Noapte bună.

Cam asta a fost ziua de azi. Ar mai fi totuși de adăugat ceva. Mă temeam că nu voi putea adormi. Lunga plimbare se vede însă că m-a oboșit, căci am adormit destul de repede. Dar ce folos, căci a urmat coșmarul. Zic „coșmarul” și nu „un coșmar”, pentru că e vorba de un vis care se repetă pentru a nu știu câte oară. Nu-mi place scriitorii care-și povestesc visele și întotdeauna sar pasajele care încep cu „se făcea că...”. Sunt prea realist, precu *terre-à-terre*. De data asta însă voi nota pentru propria-mi memorie acest coșmar care mă urmărește într-un soi de succesive ediții *ne varietur*. Să fie oare o reminiscență a copilăriei mele terorizată de frica de întuneric? Căci e noapte, mă aflu într-o locuință cunoscută, poate chiar a mea, e întuneric și deodată am senzația precisă a unei prezențe străine: mai e cineva aici. Gheara spaimii îmi strânge inima care începe să bată nebunește pentru că simt, știu fără nici un dubiu că acel cineva mi-e ostil și mă vede fără ca eu să-l pot vedea și atunci mă reped la interupător și apăs butonul, dar lumina nu se aprinde! Repet din ce în ce mai terorizat apăsările, dar lumina nu se aprinde! Dau fuga în încăperea de alături, apăs interupătorul, dar lumina nu se aprinde! Alerg dintr-o cameră în alta, mă arunc cu amândouă palmele asupra interupătoarelor, le aud făcându-l uscat, dar lumina tot nu se aprinde! Și în tot acest timp, prezența străină e acolo, o simt nemiscată undeva în beznă și-i percep chiar rânjetul de satisfacție pe care i-l provoacă panica mea dezlanțuită. Nu se întâmplă nimic altceva. Aici mă trezesc de fiecare dată cu o palpitatie paroxistică și gura ca iasca. Așa și acum. Îmi târșai pașii până la bucătărie, beau un pahar de bere din frigider și îmi aprind o țigară. Într-o noapte, dincolo, când i s-a făcut rău Mamei, m-am repezit tot așa să aprind lumina ca să-i dau corințur, dar se întrerupsese curentul. Am orbecat atunci cu o deznădejde tot mai terorizantă să caut o lumânare, am răsturnat cana de apă, m-am izbit de un scaun și în tot acest timp am avut senzația că moartea îmi dăduse câteva minute, o șansă deci, și că aștepta acolo undeva, tăcută, de pildă în colț, după dulap, respectând *fair-play-ul*, dar prin aceasta cu nimic mai puțin îngrozitoare. Dincolo de remi-niscentele copilăriei, ar putea fi și asta o explicație. Îmi amintesc de întrebarea tiranică a lui Frangulea: cum îți explici? Iată că mi-am explicat oarecum. Și ce am rezolvat? Teama că, dacă am să mă culc, toată istoria se va repeta, rămâne. Și, dacă nu s-a mai repetat în noaptea asta, se va repeta cu siguranță în viitorul mai mult sau mai puțin apropiat. Există toate condițiile.

Fragment din romanul
Steaua fiecăruia

ÎN UMBRA LUI IONICĂ

O privire de jur-împrejur. Asta are un cuprins diferit, în funcție de poziția în care mă aflu. Dacă stau pe partea stângă, panoramarea se face pe verticală, între marginea de fier a patului și un punct nedefinit de pe tavan: o porțiune din pardoseala mozaică, plosca de sub patul vecin, Ionică, fereastra cu trei vârfuri de plopi, albul tavanului până la limita celui punct plasat, firește, pe o dreaptă imaginată. Dacă stau cu fața în sus, privirea nu poate cuprinde decât albul plafonului, adânc și absorbitor ca un trecut. În afară de aceste două poziții nu mai există vreuna convenabilă. Cu fața în sus e mai puțin dureros. Pe partea stângă durerea se simte din plin, dar e însoțită de sentimentul vieții. Caracteristica ambelor poziții, ca atitudine fizică, e imobilitatea. E posibil ca dinamismul să fie un produs al memoriei care nu se poate bloca pe un fragment de mișcare. De exemplu, eu îl văd pe Ionică venind. Stăteam rezemat de pervazul ferestrei și priveam în salon, în mine sau aiurea. Pe ușa deschisă a apărut o infirmieră în halat albastru împingând un scaun pe roțile din care Ionică arăta tuturor o față de om chinat și de erou triumfător. Așa mi s-a părut, un car triumfal, din care învingătorul zâmbea celor din jur, așteptându-le manifestările de admirație. Peste toate acestea însă, peste zămbet, peste aerul victorios, domina o buimăceală stranie, stabilizată în ochii care, vagi și văduviți de capacitatea vreunei concentrări ferme, nu păreau a distinge între figurile deja familiare – ale celorlalți – și cele străine – a mea. Dacă stau pe partea stângă și îl văd pe Ionică aproape nemișcat, respirând rar și greu, fac din nou apel la virtuțile dinamizatoare ale memoriei și îl întorc în același timp al optimismului triumfal. Iată-l: își trage încet picioarele peste marginea patului, ridicându-și simultan trunchiul pe care-l sprijină în mâini. Rămâne așezat cu picioarele atârând peste muchia metalică – un scurt răgaz pentru odihnă. (Memoria scurtează la minimum acest moment fiindcă e pusă în acord cu nevoia de dinamism tonic. E posibil deci să apară de aici anumite deformări ale ritmului realității, fără a-i altera însă conținutul.) Își caută băjbăind papucii încercând o coordonare cât mai bună între privire, voință și posibilități fizice și se ridică apoi ajutându-se de mâna stângă pe care o înțeștează de jeava de la căpătâiul patului. Rămâne din nou nemișcat câteva timp (scurt, foarte scurt), într-o poziție destul de încovoiată, oferindu-și un alt moment de odihnă. Își târșăie papucii (aici aceasta este mersul obișnuit) până la chiuveta de lângă ușa și se privește lung în oglinda de deasupra. Își îndepărtează cu degetele pleoapele ochiului drept și se apropie până la câțiva centimetri de oglindă, examinându-l cu atenție. Procedează la fel cu celălalt ochi. Apoi își rotește capul în semicerc studiindu-și continuu înfățișarea, semi-profil stânga, frontal semi-profil dreapta.

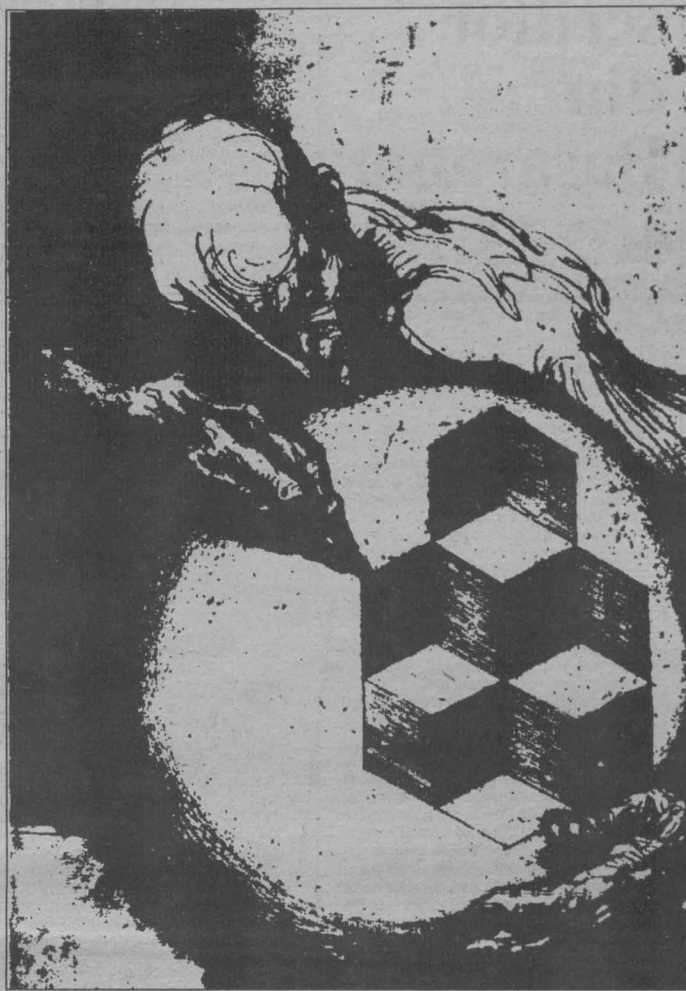
Vedriciul pare cuprins în bombarea mândră și mulțumită a pieptului vizibil din bluza de pijama descheiată complet. Apoi un drum târșăit până la fereastra pe care privește cu încredere, fără alte gesturi. Nu e necesar ca acest moment, deși imobil, să fie scurtat. E o imobilitate tonică, raportul interiorității lui cu lumea în această clipă este în mod sigur dinamic. Întoarcerea în pat se face prin repetarea inversată a aceluiași mișcări de la plecare. Cu o deosebire. Șezând pe marginea patului, înainte de a-și lepăda papucii, se apropie mult de mine și mă întrebă:

– Ți se pare că am ochii galbeni rău?
Îl examinez cu conștiinciozitate pentru ca răspunsul să nu pară unul gata pregătit:
– Nu, foarte, foarte puțin.
Se întinde mulțumit pe pat.
Ochii îi sunt foarte galbeni.
Ionică va muri. Măine, poimăine, în orice caz în câteva zile.

Dacă stau cu fața în sus și nu-l mai văd pe Ionică, uneori reușesc să uit că va muri, în ciuda senzației de proprie neviețuire. Chiar când pin ochii închiși, întinerul are o bizară culoare roz-portocalie. Asta înseamnă sau că lumina

soarelui este de o prea mare intensitate, sau că opacitatea pleoapelor e imperfectă. Dacă mă gândesc mai mult la toate astea începe să mă săcăie acest întineric de o luminozitate înșelătoare. Dacă mă gândesc mai mult la faptul că mă gândesc la acest lucru, devine enervantă pretenția mea de a filosofa mărunț și paradoxal. Nisipul ia sub cearcăf forma omoplaților, a feselor și a călcăielor mele. Cu docilitate, ca și cum asta i-ar fi datorita. Fenomenul se repetă de mii de ori de-a lungul întregii plaje. Diferă formele. În nisip oricum nu se imprimă altceva. Atunci deosebirile ar fi în mod sigur mai mari. Cu ochii închiși bănuiesc și aud. Fășăitul fărâmat al valurilor, strigătul răgușit al pescărușilor. Când mă obosește întinericul roz-portocaliu, mă ridic în șezut, îmi imaginez că deschid ochii și prima impresie este că mă izbește violent lumina de un roz-portocaliu întunecos. Oamenilor care înoată în valuri li se văd numai capetele, cei care se bălăcesc în această lumină se văd în întregime. La mare privirea își pierde deprinderea de a sesiza abateri de la comun: nici sticlele de Pepsi-Cola, nici copanele de pui sfărâind pe grătare, nici culorile intense ale umbrelor sau ale saltelelor, nici pachetele de țigări străine aruncate firesc pe câte un cearcăf, nici goliciunea femeilor care își arată în voie frumusețe picioarelor și uneori a sânilor. Poate doar bărbatul scund care-și instruește autoritar copiii să construiască un castel de nisip. Insolitul constă în seriozitatea responsabilă în disproporție vădită cu natura infantilă a îndeletnicirii. Copiii sunt simpli executați. Aduc cu gălețele apă din mare și le răstoarnă într-un loc strict indicat de tată. Aici! Apoi amestecă apa cu nisipul până ce acesta dobândește o consistență modelabilă. Repetă cu obediență conștientizată acțiunea de nenumărate ori. Nisip este destul. Și apă la fel, doar că trebuie transportată. Spațiul este mai strâmt, limitat de trupurile celor dinți și la soare pe cearcăfurile marcând o efemeră proprietate privată. Construcția nu are încă o formă care să sugereze aspectul final. Omulețul înalță turnulele pe care le contemplă un timp gânditor, cu profunzime, și le năruie înlocuindu-le cu altele care i se par probabil mai impunătoare. Ideile îi aparțin în exclusivitate. Dacă vreunul dintre copii își îngăduie o fantezie constructivă, modificând vreo boltă sau adăugând o coloană, tatăl intervine prompt și îi muștră cu asprime. În fața admirației lor sincere, se retrage însă într-o tăcere modestă, doar gușa încrețită și puțin umflată de capul ușor plecat trădându-i plăcerea – ce frumos e, tatăl – ei, asta e pentru bucuria voastră, răspunde el din când în când.

Va fi un castel și omulețul pare a-l dori un produs exclusiv al propriei ingeniozități și capacități creatoare. Curând șantierul ajunge la marginea saltelelor pneumatice și a cearcăfurilor care îl înconjoară. Omulețul vorbește zămbitor, așa, ca spre a solicita bunăvoința pentru un joc ceva mai dimensionat, și proprietarii se retrag îngăduitori atât cât pot, rugându-și și vecinii să facă la fel, înghesuindu-se puțin și lărgind suprafața construcției pe care ctitorul o privește acum cu ochi strălucitori de mândrie. Câțiva dintre cei mai apropiați primesc din partea lui pachete de țigări străine cu aspect foarte comercial, iar copiii lor gumă de mestecat. Aceștia încep să privească admirativ castelul – văzându-l acum mai bine și la adevărata lui însemnătate – care a crescut deja considerabil în dimensiuni și monumentalitate. Cu aceleași priviri îl gratulează și pe constructor. Tot ei sunt aceia care, când construcția face necesară eliberarea unei noi suprafețe de plajă, solicită celor din jur să se mute ceva mai încolo, reducând la minimum intervalele dintre așternuturi. Câțiva protestează dar, fie în fața cuvintelor persuasive ale unora care asigură că va ieși ceva de o excepțională frumusețe, fie în fața forței

Iluzie optică (1981)

atletice a altora care-i împing cu fermitate, se conformează. E un joc, spun unii. E ceva măreț și durabil, spun alții. E o nebulie, se aude dinspre cei care s-au îngropat în nisip ca în niște lăcașuri de apărare, dar șoaptele lor îndrăznețe sunt acoperite de strigătele alarmate ale celor orânduiri în coadă la grătarele pe care copanele de pui sunt din ce în ce mai puține și mai mici. Cum însă, oricum, cearcăfurile au devenit atât de înșesate încât șederea pe ele vizează promiscuitatea, cei mai mulți se strâng de jur împrejurul șantierului, murmurând solemn. Primul rând este alcătuit de cei care au primit țigări și gumă de mestecat. Chipurile lor exprimă mulțumire și încântare, iar privirile se îndreaptă acum admirativ în exclusivitate spre omulețul constructor. Chipurile celor din spate nu se văd și nu se poate ști ce exprimă.

Castelul e gata, dar mulțimea rămâne încă multă vreme în jurul lui ca o gardă perplexă. Lângă el, ca dintr-un turn, bărbatul cel scund pare a privi pe deasupra tuturor spre eternitate.

Ionică e convins că nu va muri, acum, ci mai târziu, firesc, spre bătrânețe. El crede că moartea crește înăuntrul din spina pe care n-o mai are, i-a fost scoasă. Spina a rămas în el, putredă, lângă ficatul macerat pe care va începe să-l vomite în curând. Măine, poimăine, în orice caz în câteva zile. Atunci va ști și va spune: și ce fericit eram!...

Mi-e dor de un trup de femeie. Poate pentru că am rămas departe de martorii și adepții construcției.

Poate pentru că amurgul e blând ca o îmbiere. Sau poate pentru că umbra putredă a lui Ionică... Adun lângă mine o grămadă prelungă de nisip și o umezesc până la saturație cu apă adusă în gălețica uitată prin preajmă de vreun copil. Lumina e acum o pată de întineric violet. Simt: Când mângai o femeie, o alcătuiești. Nisipul e o femeie. (Erată facultativă – Se poate citi: femeia e un nisip.) Iată-i rotunjimea mică a umerilor, sâni destinși, pântecul puțin adâncit, picioarele ca un zvâcnit prelung. În locul părului din unghiul coapselor – iarbă de mare. Chipul e în funcție de imaginație sau de întâmplare. Acum imaginația are culoarea amurgului, iar întâmplarea pare a fi ascunsă în întinericul care va veni.

Mulțimea și-a abandonat de mult pozițiile extatice. Din castelul năruit au mai rămas ici-colo părți de turnuri și de cupole dintre care lucrătorii de la salubritatea plajei culeg ambalaje mărunte, coceni de porumb sau cotoare de fructe.

În curând și trupul pe care l-am alcătuit va reveni în nisip. Măine o să se multiplice însă în miile de trupuri ale femeilor întinse de-a lungul plajei, pe locurile unde copiii sau oamenii mari au înălțat castele.

Ionică va muri. Măine, poimăine, în orice caz, peste un timp. Din el vor rămâne doar mișcările pe care memoria mea, furnizoare de dinamism tonic, le reține și le actualizează.

octombrie 1988

Andrei GRIGOR

Un scriitor din Basarabia

Formația intelectuală și afirmarea ca publicist și scriitor ale lui Gheorghe V. Madan (1872-1944) datorează mult mediului bucureștean și unor cărturari de seamă de aici. Abia sosit din Basarabia, la vârsta de nouăsprezece ani, este primit în cercul lui B.P. Hasdeu (despre acesta va scrie amintiri interesante), C. Dobrogeanu-Gherea îl angajează cașier la restaurantul său din gara Ploiești. Tânărul care, nutriend sentimente antițariste, își abandonase studiile de la Seminarul teologic din Chișinău, va face studiile liceale la București. Apoi, pentru ca să se întrețină în timpul cât a urmat cursurile Conservatorului Dramatic din București, pe care le-a încheiat cu premii și diplomă, se angajează cașier și administrator la marele restaurant al lui A. Dumitrescu. Va fi apoi artist al Teatrului Național din București și, totodată, funcționar la Ministerul de Instrucție. În 1905 este agent-revizor la pescăriile Statului. Ca ziarist, este redactor la „Floare albastră” și colaborează, între altele, la „Vieța”, „Literatură și artă română”, „Epoca”, „Voința națională”, „Conservatorul”. Tot ceea ce a tipărit în volum aparține perioadei bucureștene a activității sale: *Suspine. Poezii populare din Basarabia* (1897), antologia *Cântece și versuri alese din cei mai buni scriitori români* (1904; ed. a II-a, 1911), apoi volumele sale de proză originală *Răsunele din Basarabia* (1935), — acesta preluând titlul similar al unui volum al lui C. Stamati Ciurea (1898) —, *De la noi din Basarabia* (1938), ambele apărute la Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, cu sprijinul lui G.T. Kirileanu și D. Gusti. În Basarabia, unde se reîntoarce în 1905, nu va mai reuși să tipărească nici un volum, însă va desfășura o intensă activitate culturală, ca ziarist, folclorist și actor. În această din urmă postură, a organizat o trupă teatrală care, între anii 1908 și 1912, a dat spectacole la Chișinău și Orhei. N. Iorga a consemnat, în „Neamul românesc”, ce ecou entuziast a trezit spectacolul cu *Cinel-Cinel* de V. Alecsandri, care a emoționat prin mesajul unionist al vodevilului, prin limba curată românească și prin costumele naționale. Editează în anul 1907 ziarul „Moldovanul”, a cărui colecție nu se găsește, nici la București, nici la Chișinău, ci doar într-o arhivă de lângă Moscova. Articollul-program, care după toate semnele este al directorului publicației, sintetizează crezul de o viață al acestuia: „...limba străm oșească este pentru un neam ceea ce este pentru un om tata și maica sa. Și când părinții noștri au fost de neamul moldovenesc, când maicile noastre ne-au legănat tot în cântece moldovenești și ne-au învățat să ne închinăm și să ne rugăm lui Dumnezeu în limba moldovenească, pe care și ei au învățat-o de la părinții lor și tot așa din moși-strămoși, noi n-avem dreptul și nici nu ne lasă inima să ne lepădăm de ea, căci lepădându-ne de limba părintească, de neam ne lepădăm. Și limba, legea și obiceiurile nu sunt de ieri, de alături, ci de veacuri.” (Apuđ, Ion Nistor, *Istoria Basarabiei*, București, 1991, p. 270-271.) Elogiul limbii l-a făcut Gh. V. Madan și prin scrierile sale originale, mărturie ale unui creator atent la farmecul graiului basarabenilor, pe care l-a reprodus ca puțin în epocă. Acest dar al scrierilor sale și anumite trăsături temperamentale ale scriitorului i-au adus renumele de „Creangă al Basarabiei”. Pan Halippa și Anatolie Moraru îl așează, în cartea *Testament pentru urmași* (München, 1988) alături de aceia care au contribuit la înfăptuirea marelui act de la 27 martie 1918.

Iordan DATCU

„Carnetul de buzunar” al poetului patriot Alexe Mateevici

În vara anului 1987, am fost în ospetie în satul Zaim din ținutul Tighinei — satul copilăriei și al începuturilor poetice ale lui Alexe Mateevici — unde în anii 1934-1937 am lucrat și eu ca învățător. La rugămintea unora dintre actualii profesori din sat, după ce m-am întors la București, m-am străduit să culeg și să expediez în Basarabia unele materiale suplimentare privind viața și creația lui Alexe Mateevici. Așa am găsit și o fotocopy a „Carnetului de buzunar” al poetului, aflat în original la Muzeul Literaturii Române. Din materialele „Carnetului” și altele adunate de mine, am întocmit un Album, cuprinzând mai ales fotocopiile ale manuscriselor lui Mateevici, din ajunul anului 1917, când el se afla pe frontul din Moldova, unde marele patriot a și murit de tifos, la vârsta de numai 29 de ani.

La împlinirea a 75 de ani de la tragicul sfârșit al celui care a contribuit prodigios la Marea Unire din 1918, am propus să reproducem alături, după manuscrisul xeroxat, „Testamentul” preotului-poet, precum și unele facsimile.

Alexe Mateevici — fiul preotului român Mihail Mateevici din județul Soroca și al Nadejdei, ea însăși fiică de preoți moldoveni din ținutul Tighinei — absolvise

Seminarul

Teologic din Chișinău în 1910 și se întorsese aici ca profesor în 1914. La sfârșitul primului an de profesorat, în mai 1915, încă sub ocupație țaristă, rostește în fața nollor absolvenți o cuvântare pe care o declară el însuși, premonitoriu, *Testament*. Ca și poemul „Limba noastră”, acest text merită cu prisosință să fie astăzi adus la lumina zilei și cunoscut de toată lumea.

Prof. Nicolae P. NITREANU

trămbitează mult, dar puțin urmată. Închinați puterile voastre pământului natal, care v-a hrănit și potolii setea duhovnicească, puneți-le în slujba poporului vostru — pe orice țărâm v-ar fi dat să lucrați. Și el vă va fi mult recunoscător și veți culege roade bune și bogate.

Nesfârșit de mare este lumea lui Dumnezeu, și Rusia este mare și întinsă țară, dar omul nu poate în activitatea sa să-și desfășoare puterile în tot largul lumii lui Dumnezeu, sau în cuprinsul întreg al țării în care trăiește.

Fiecărui om îi este rezervată o fașie de teren pentru a activa; și cu cât mai bine va fi lucrată acea fașie de teren — cu atât mai bun și mai apreciat lucrător se va considera și va fi considerat în viața Domnului.

Pentru ce dar, să nu lucrăm anume acest ogor, care ne este mai aproape și mai scump ființei noastre, unde ne-am născut, unde am crescut și învățat, unde este însăși viața și valtra noastră?

Lată de ce am socotit cea mai mare fericire a mea să slujesc și să lucrez în Basarabia — scumpă vouă și mie; lată de ce eu m-am străduit să ajung din nou între pereții Seminarului nostru, cu însărcinarea care mi s-a dat.

Dragii mei, iubii Basarabia, poporul ei însetat după adevăr și dreptate, iubii trecutul ei bogat în monumente istorice — mai ales cele bisericești, tradiții și obiceiuri din viața strămoșilor noștri — și nu veți regreta. S-o iubii, s-o cunoașteți și s-o înălțați! Ace sta-mi este TESTAMENTUL adresat vouă!”

TESTAMENTUL adresat tineretului basarabean

tânăr membru al corporației profesionale locale și puțin mai în vârstă decât voi, elev al acelorași profesori ai mei și ai voștri. Nu este de mirare lucrul, deci, ca simțămintele noastre să coincidă și să ne cuprindă — și pe mine, ca și pe voi, cu aceeași putere!

Câte nu se cer să fie mărturisite în aceste clipe unice! Iar ceea ce frământă sufletele noastre în momentele de față se cunoaște și fără a se vorbi, iar dacă se simte nevoia de cuvinte este acest TESTAMENT, pe care eu, cel mai tânăr profesor și mai mare frate al vostru — vreau să vi-l dau spre a-l urma, ca, după cât se poate, să nu vă îndepărtați de scumpa noastră Basarabie, fiind recunoscători totdeauna, nu numai sufleteste, dar și cu prezența voastră, școlii duhovnicești, prin care am trecut, și să nu fugim de chemarea noastră (de preoți) cu adevărat marea, despre care se

Leo BUTNARU

Metafizică

Pufine câte o fi fost
niște gânduri dinainte de Dumnezeu
niște celule elementare înfime
nearticulate vâscoase
dar deja sperând dar deja dorind ceva
avurd a ajunge la întâia la stupefiantă concluzie
că o dată cu ele se perpetuează și Moartea
naște și hârca de ea
alăptându-și pruncii îmbătrâniți
cu emulsie de var
bureată peste orizontul uitării universale
peste pârâna lui metafizică eterică —
în genere inexistentă.

Fericiți cei săraci cu duhul...

Timpuri grele, domnilor, timpuri grele...
Săraci lipiți pământului — bogați lipiți cerului,
cu trupul (lipit) — în primul caz,
cu sufletul — în al doilea,
logic ajungându-se la biblicul dicton
al fericitului sărac cu duhul
în aceste timpuri grele, domnilor,
timpuri în care mamele cred
că sunt mai fericiți copii care
nu i-au adus pe lume
decât cei deja născuți, — cred mamele
cărona le e totuna dacă
își povestesc brașoare despre trecutul
sau despre viitorul lor — ambele
sincopate, fărâmițate
de postatele demagnetizate ale memoriei
ca niște antracite ale vieții
sau — sincopate, fărâmițate — de
niște vise prostesti asemenea
unor uși ce dau în gol.

O scrisoare a lui Perpessicius către I. E. Torouțiu

Correspondența autorului mențiunilor critice cu I. E. Torouțiu – director al Convorbirilor literare interbelice – s-a desfășurat, în timp, între anii 1933-1948 și a însemnat câte 18 scrisori expediate și dintr-o parte, și din cealaltă.

Publicăm aici o epistolă perpessiciană care pune – sperăm la îndemâna cititorului interesat unele elemente suplimentare pentru acreditarea imaginii criticului nesupus dogmelor și canoanelor și a stilistului inconfundabil care a fost Perpessicius.

Marcel CRIHANĂ

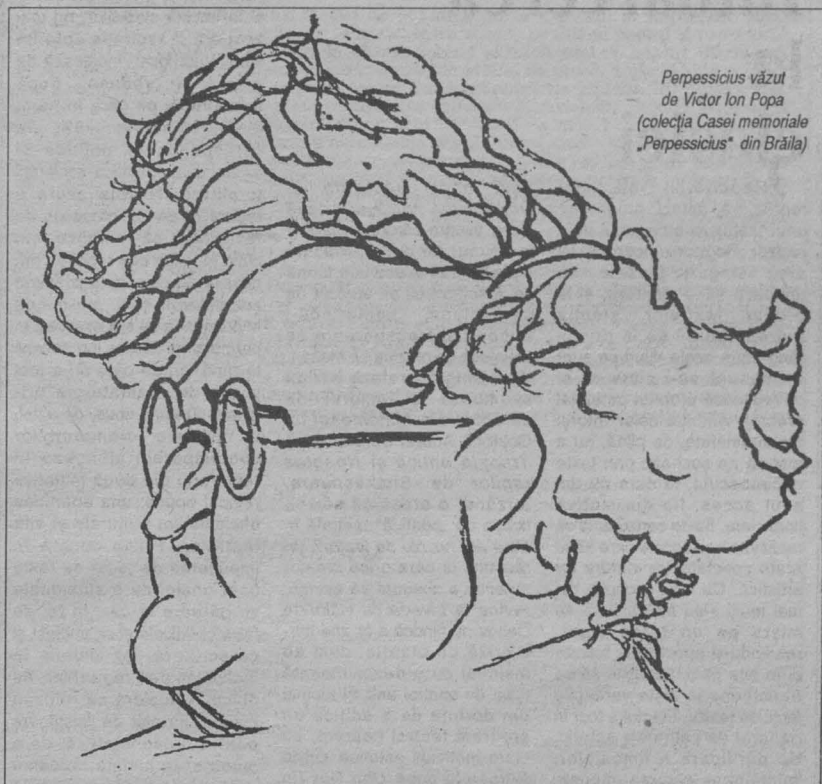
11 Februarie 1948

Scumpe domnule Torouțiu,

Vă mulțumesc din adâncul inimii pentru generoasa lecție de optimism, pe care ați avut bunăvoința să mi-o împărtășiți, mie și alor mei, în ultimele două, ale dvs., scrisori, cumulate. Ea este cu atât mai prețioasă cu cât vine dintr-o carte, dar dintr-o existență închinată cărților în felurile lor ipostaze și cu cât, neîndoiesc, aveam și continuu să am cea mai mare nevoie de un atare cordial (fără aluzie la boala mea de inimă). Că lucrurile nu pot rămâne în actuala lor stare și că tot ceea ce este împotriva firii de obște nu durează – iată o credință pe care și paleontologia și istoria și mai ales bunul simț, de rând, o atestă și o proclamă. Toată chestiunea este a ritmului în care se petrece procesul acesta de rețușare și a capacității morale de rezistență. Pe vremea brontosaurilor timpul se țara, negreșit, cu mult mai lent, ca pe vremea lui Napoleon. Dar nici ei, nici Corsicanul, acest produs, oricât de genial, oricum teratologic, (era și părerea lui Chateaubriand și Lamarine) n-au moștenit pământul. Dispariția lor fu însă în raport invers proporțional cu viteza tehnice moderne. Dovadă: Hitler, care s-a prăfuit și mai repede, cu toate eforturile lui de a reedita pe Napoleon. Pentru că suntem în anul comemorării lui '48, am răsoit o parte din cele petrecute și scrise de o sută de ani încoace, ba chiar și ceva mai înainte, de când, prin 1808 Napoleon juca Moldova și Valahia, ca pe piese de schimb, în șahul politicii internaționale. Vorba poetului: *Ubi sunt?* Că istoria se repetă e mai mult ca sigur; o va face oare în același ritm de acum un secol? Puțin probabil. Și totuși. Căci pentru acei tineri, cărora spectacolul, oricât de târziu, tot binevenit le este sau pentru militanții credințelor politice, care, prinși în hora evenimentelor, nu se uită la cadran, viitorul rămâne un cert și ispititor pământ al fagăduinței. Mai greu stau lucrurile cu noi, atât din pricina vârstei, cât și a năvrurilor, așa zicând idealiste, care ne-au robit. Și tristețea și și mai mare când un timp așa de util ne este călcat în picioare, cu brutalitate, și când bruma de energie ce mai avem ni se iesește în griji străine de preocupările noastre. Mă gândesc, între altele, la proiectele dvs., în primul rând, la acela al Studiilor și documentelor literare, atât de strălucit realizat în noua și evoluata ediție, pe care ați avut mărînăia să mi-o dăruți și pentru care se cere și trudă și liniște și (indescris). Mă gândesc la toate celelalte lucrări începute, în frunte cu *exegeza eminescliană*, căreia singură răvna dvs. tenace îi poate ține pieptul și mă gândesc, desigur, și la planurile mele, din ce în ce mai aleatorii. Căci dacă Eminescu, censurat azi pe loc pe colo (ați auzit de ultimele cărți, pe care Biblioteca Academiei trebuie să le scoată din rafturi și care nu mai încap în rezerve) devine mâine indezirabil, urmarea ediției devine tot mai problematică. Până una, alta, al IV-lea /volum/, cu *Postumele* progresează decent și strict și ar fi, îmi place să cred, un lucru temeinic. Numai la *Gemenii*

lucrez, zi la zi, de mai bine de trei luni și e o plăcere să fi pus la punct toată filiația și toate implicațiile, destul de încurcate. Și eu, ca și dvs., mă gândeam să apar la cei o sută de ani de la naștere, cu unicul meu dar, cu reeditia volumului I, ce se refăcea automat, de vreme ce submanuscrisele de la urmă se transferă la *Postume*, cum e și firesc, și cu cât de la al IV-lea /volum/, în care mi-ar părea rău să nu pot tipări *La Arme*, această variantă a *Doua*, de fapt, scrisă tot după cedarea Basarabiei, în 1878. (Mi s-a spus că volumul III ar fi fost reținut anume de cenzură, la recenta revizie, de bună seamă pentru *Doina* care și (indescrif.).

Cât am fost la comisiunea art. 16 (indescrif.), din care am evadat astă-vară, copleșit de incongruențe, am pledat pentru principiul inviolabilității editurilor științifice, așa cum se practica, îmi spunea Gh. Zane, mai ieri, și în Rusia, unde marea ediție Marx cuprinde toate scrisorile Marx-Engels, violent anitrușe, fără excepție. Ediția lui Gh. Zane din Bălcescu, îndeosebi cel cu Correspondența nu poate apărea pentru că trezește prea multe ecouri, în actualitate. Vina că totuși nu se pot obține, nu privilegiu, dar drituri elementare pentru tipărirea lor cu caracter științific vine desigur și dela cei care ar fi trebuit să solicite și să lămurască, cu de drept, lucrurile, între alții academicienii și cărturarii, oameni ai regimului. Dar cine să se ocupe de atari bagateluri? În nici un caz acela căr, precum directorul fostei Fundații, tremură din senin de câte li se năzare, cum fu cu cartea lui Ion Luca, apoi cu volumul meu de *Mențiuni* V și cu a doua ediție a celui I, pentru care am dat bunul de tipar de mai bine de 20 de luni. De ce natură sunt spaimele acestea puteți judeca după propunerea ce mi se făcu: să vorbesc cu Monteaurean să facă el cele două volume, dacă bineînțeles convine și cenzura, și asta se cheamă, probabil, atenție delicată, excluderea dintr-o editură, la care am lucrat zece ani și căreia i-am dat și câteva cărți onorabile. Ce va mai fi mâine, când legile vor hotărî noua formă a editurii, pusă, pare-se, sub tutela S. S. R., vom vedea. Un lucru pare din ce în ce mai sigur: nu se va mai putea scrie nici un fel de literatură și de critică, decât marxistă. Dornic să învăț, cum mi-l felul, am întrebat pe unul din marii dregători ai Culturii, în speță Rectorul Universității, care-mi spunea că eu așa putea să-mi premenesc pielea, pe cine-mi recomandă de model, în materie de critică marxistă. Mi-a răspuns: *Realismul în literatură* de N. Moraru. Am cumpărat broșura și am citit-o. Noi ne zbatem pentru o variantă și pentru o nedumerire cu anii – în timp ce noul legislator al literelor a dat peste cap nu numai un curent literar dar secole întregi de literatură universală. Știați, de pildă, că elementul exotic în poezia noastră se află în odele și sonetele lui C. Negri? Habar n-aveam, bi chiar dimpotrivă! Totuși, mai știți? mi-am spus! Și pentru că nu găseam în bibliotecă mea, care-l mai mult un depozit, ediția lui Gărlăanu, de la Minerva, am cerit-o, azi dimineață, la Academia, cu aceeași plăcere cu care citesc oricând *serile venețiene* și *scrisorile* marelui diplomat. Cât despre titluri, ele

Perpessicius văzut de Victor Ion Popa (colecția Casei memoriale „Perpessicius” din Brăila)

sunt aceleași, de diletant cirac al lui Alexandri și nimic mai mult.

Ați fi bănuț că *Amintirile* lui Creangă „au introdus brusc satul în literatura română mănăscă” și că „ne redau viața țărânului în culori aspre, lipsite de idealizarea alexandriană, cu raclele și cu micimile ei” etc. etc.; că „marele aport” al lui Eminescu „acela de a fi utilizat folclorul, acela de a fi căutat să aducă freamătul satului – e întunecat de figura omului și a năzuințelor sale?” (lipsa omului în opera celui mai mare *liroc* – asta mai e una!); că „Vieța nouă” a avut de ideolog pe „retrogradul Ovid Densusianu”; că Văcăreștii și Cantemir sunt clasici noștri; că Musset, pe care îl așează după Flaubert, „cântă bestialitatea crudă” etc. etc.; – or, toate astea și încă nenumărate altele le puteți afla cu 70 de lei, dacă socotiți de cuvință, dar părerea mea este că ar trebui să faceți această cheltuială. Merită. Niciodată, pentru un preț atâde modic, nu s-au servit atâtea enormități. Când, mai ales după conferința de duminică a aceluiași legislator, despre „Critica și sarcinile ei”, mi-am exprimat îndoile, într-un limbaj mai crud, Rectorul a cedat și a făcut aproape ca și mine.

Dar să pun capăt acestor cosmaruri. Mă întrebați de un anume loc în care N. lorga a vorbit de limitarea drepturilor creatorilor de artă, în speță poezii. Cred că e vorba de un pasaj pe care l-am utilizat și eu în vol. II din ediția, la *Povestea Teiului* (II, 17 nota 2) când am justificat tipărirea separată a lui Făt-Frumos din *Tei* și a *Poveștii Teiului*. Pasajul e dintr-un articol al lui N. lorga, tipărit la „Cronica” nr. 3 (An. V, 28 Iulie 1940) al *Cugetului-Clar*.

Pentru că aș voi să lămuresc un *malentendu*, și cum nu știu dacă aveți colecția *Cugetului-Clar*, la îndemână, reproduc întreg pasajul cu pricina. Era după comunicarea la Academia, a lui N. lorga, în care vorbise de *I-ul volum al ediției*, în care și schițase planul său editorial și după ce scrisesem întâile două articole din *Revista Fundațiilor Regale*, scriam, sub titlul *Comunicarea d-lui N. lorga în Jurnal de lector*:

„Tot acolo (în R. F. R.), d. Perpessicius discută planul ediției

definitive a lui Eminescu pe bază strict cronologică, manuscris și ediție laolaltă, cu redarea în toate versiunile, la data lor, a bucărilor prelucrate, plan simplu și logic pe care l-am înfățișat într-o comunicare la Academia Română. Aș răspunde dacă nu m-aș fi exprimat destul de clar acolo și dacă aș fi putut prinde argumentele care mi se aduc împotrivă, și nu cred că le-am înțeles, afară de unul: dreptul lui Eminescu de a se publica opera lui așa cum a vrut. Acest drept nu e respectabil și n-a fost respectat la nici un poet: altfel, manuscrisul desprețuit sau părăsit ar trebui să ni rămână ascuns. O observație care e necesară, căci eu știu latinește: n-am propus (V. 141, nota 1) „os magna sonaturum”, ci am îndreptat această greșală prin forma cunoscută.

De altfel sunt gata a risipi orice nedumeriri, dacă ele se prezintă într-o formă pe care s-o pot urmări cu folos pentru ceea ce interesează singur: opera lui Eminescu.

Precum ați observat e, în rândurile acestea, un aer puțin supărat și mi-aduc aminte, ca acum, că și mai supărat am fost eu de a fi putut nemulțumi pe acela ce, prin comunicarea sa academică, mi-a făcut o atât de mare cinste. Îmi notasem argumentele pentru un răspuns, ce urma să fie cât mai împăciuitor, dar evenimentele câte s-au cumulat după aceea până la sumbul Nolembrie de pomină au anulat orice intenție. Și împăcarea s-ar fi putut face cu ușurință, pentru că dreptatea era cam la mijloc. Evident, n-aș fi subscris o sentință atât de categorică (acel *drept nu e respectabil*), aș fi revenit asupra primejdiilor unei ediții așa cum o proiecta N. lorga, aș fi reiterat complimentele câte risipisem (dovadă cel de al 3-lea articol din revistă, și ultimul) și, mai ales, aș fi limpezit acel *malentendu*, de care vorbeam. Nota la care se referă N. lorga începea (reproduc din volumul *Jurnal de lector*, pag. 245) așa: „Motto „Os magna sonaturum” din versiunea corectă nu putea fi lăsat la o parte” scrie d. N. lorga și continua cu precizări ce se pot urmări la locul indicat în

volum. Se pare, totuși, că făceam o greșală când adăugam: „Pentru forma originală din motto, căruia d. N. lorga îi substituie os magna sonaturum”, am spus etc. etc.”, pentru că magna (magna) din citatul lorga n-ar îngădui o atare interpretare, mai curând dimpotrivă. Ce scuză totuși eroarea mea, dacă eroare a fost? Faptul că nicăieri în ediție (I, 258 sq.) n-apare forma os magna sonaturum. Și titlul de la pag. 258 și elegia generoasă pentru Eliade (pag. 262, vers 39) am răscăpat: os magna sonaturum. Mai mult: subsolul respectiv al titlului (pag. 258 n.) repetă expresia și trimite la izvorul nostru – Schiller. De unde atunci acel os magna (magna) sonaturum? M-am întrebat încă de atunci și, precăt îmi amintesc, altă explicație nu găsisem decât că N. lorga cetise greșit în facsimilul de la pag. 259. Intr-adevăr, magna poate la nevoie să semene a magna. În consecință el corecta: magna – cum i se părea că stă scris (magna). Dar magna nexistând defel, nu eram eu îndreptățit, într-un anume fel, să vorbesc de substituție? Poate că-n intenția mea n-a fost decât acest sens strict al cuvântului, de acțiune mecanică, fără alt gând supărător. Dar ce e sigur e că fraza a supărat.

Ce n-aș da să știu că manii marelui dascăl s-or fi pacificat definitiv în acele dăbrăvi elyseene, unde, de bună seamă, își au reședința și cât mi-ar plăcea să mai ajungem, scumpe domnule Torouțiu, vremuri de aceea, în care să ne putem da frâu liber cugetelor și să aducem prinsoal de slavă, ca se cuvine, înegatei personalități a Uriășului?

Cu acestea, pentru care vă cer osebite scuze, îmi dau deocădată rămas bun de la dvs., rugându-vă să primiți, pentru stimata d-nă Torouțiu, și pentru dvs., urări de bine, de la mine și de la familia mea.

Cu vechi și statornice sentimente cordiale,
al dvs. devotat
Perpessicius
(B. A. R., Arhiva
Perpessicius, Cota: S 3(18).XXXIX

TEATRU

Întoarcerea la clasici

Repertoriul nu mai reprezintă, astăzi, programul unui teatru, ci programul unui regizor. Regizorii importanți își aleg singuri piesele ce urmează să le monteze, ei le propun: teatrelor, atenția îndreptându-li-se în primul rând către acele titluri ce sunt în măsură să-i ajute să-și dovedească propriul potențial creator. Ambiția celorlalte din străintătate, de pildă, nu a fost să ne șocheze prin texte necunoscute, la care nu am avut acces, fie din motive financiare, fie de cenzură, ci să realizeze spectacole care să le arate spectatorilor statura lor artistică. Cu mici excepții, cei mai mulți s-au mulțumit să se miște pe un teren sigur, reluându-și spectacole lucrate și în alte părți, capabile să se transforme în niște veritabile lecții de teatru. Efectul a fost în general de catharsis estetic, de purificare a limbajelor, reînălțarea câtorva „monștri sacri” cu spectatorii având loc la cel mai înalt nivel atins de arta spectacolului în lume. Regizorii din țară, în schimb, cei de primă linie, desigur, revin la starea de normalitate, intrându-și în „mână”, abia după ce luni în șir au acuzat o anume derută, dacă nu și o frică de scenă. Nici ei nu se îndreaptă însă spre un repertoriu inedit, nou. Îndeosebi față de dramaturgia originală au manifestat și manifestă încă prejudecăți surprinzătoare. Piese pentru care altădată se băteau pentru a le pune în scenă, riscând viziuni după viziuni, dar și făcându-și un titlu de glorie din nonconformismul lor artistic și politic, acum le ignoră total, fiind limpede că plătesc tribut conjugalismului pe care sub dictatură au avut puterea să-l evite. Căci o astfel de atitudine nu vizează, oricât de paradoxal ar părea, opera, valoarea ei nemodificându-se între timp, ci persoana civilă a autorului, statutul lui social și politic, fatalul „dosar de cadre” de odioasă contând și de astă dată mai mult decât ceea ce ai scris. Vasăzică tot pe criterii de „dosar”, dar inverse și deseori utopice, sunt aduși în față doar doi-trei autori. În ciuda valorii reale a operei, deși nu e superioritate celor marginalizați „plăta” teatrală e pândită de monotonie, inflaționismul producând deja reacții de respingere.

În asemenea condiții, marile spectacole, acelea realizate de cei mai în formă directori de scenă români din perioada post-revoluționară, au la bază de regulă texte clasice. Liviu Ciulei montează *Visul*

unei nopți de vară și *Deșteptarea primăverii*, două piese asupra cărora a meditat îndelung, pe primul reușind mai ales să-l aducă la o formă de spectacol ce se apropie de perfecțiune, conferindu-i armonii și transparențe ce amintesc de muzica lui Mozart. Vlad Mugur preferă intriga spumoasă și umorul de caracter din *Mincinosul* lui Goldoni. Andrei Șerban după *Trilogia antică* și *Noaptea regilor* de Shakespeare, „arzând” o etapă cu semnificație de „poetică” teatrală în *Cine are nevoie de teatru?*, un răspuns la care orice creator autentic e obsedat să ajungă, revine la *Livada cu vișini* de Cehov nu fiindcă s-ar afla într-o criză de creație, cum au insinuat cu o descalificanță lipsă de control unii, ci tocmai din dorința de a edifica un program teatral coerent, cu clare motivații estetice. Silviu Purcărete după *Ubu Rex* (în care a introdus și scene din *Macbeth*) optează nu numai pentru un alt titlu din Shakespeare, dar și pentru unul mai puțin familiar spectatorilor: *Titus Andronicus*. Cătălina Buzoianu continuă „travaliul” Pirandello, adâncind contactul cu opera unui autor care o obsedează în două planuri: tematic și stilistic. Deci după *Să îmbrăcăm pe cei goi* și *Urmașii munților vine Regăsire*. Nici alții nu se orientează altfel: Dan Micu realizează un spectacol cu *Mătrăguna*, Mircea Cornișteanu cu *Nora*, tânărul Ștefan Iordănescu cu *Domnișoara Iulia* etc. Lărgind puțin sfera, nu m-aș opri aici cu exemplele. Chiar și faptul că în repertoriu figurează și câteva texte aparent contemporane, scrise de autori în viață, precum *Regele moare*, *Cântărețea cheală*, *Lecția sau Delir în doi* de Eugen Ionescu, transpuse în scenă de Dembinski, Tompa Gabor, Mihai Măniuțiu și Eugen Mercus, *Marat-Sade* de Peter Weiss și *...au pus cătușelor florilor* de Arrabal, unul în regia lui Frunză și altul în cea a lui Hausvater, nu a dat nimănui un sentiment de noutate repertorială, deși unele titluri au fost în premieră pe țară, ci pe acela al restituirii unor valori unanim cunoscute, cărora timpul le-a conferit de mult o aură de clasicitate.

Fără să am pretenția că am amintit tot ceea ce ar fi fost de amintit, consider că masiva prezență a clasicii în repertoriu se explică printr-un plus de interes acordat de către regizori semnificațiilor general-umane, prin dorința lor de a ieși de sub „tirania” unor

așa zise subiecte și teme de ultimă oră. *Aici și acum*, două dimensiuni definitorii pentru actul teatral, mereu sesizabile și în lectura clasicilor, nu mai acoperă o aspirație spre un sens strict local, încetează de a mai fi reduse, după schimbările pe care le trăim din decembrie '89, la corespondențe politice și existențiale specifice societății totalitare. Nevoia acută a regizorilor de aer proaspăt, de texte care să-i implice mai puțin în „clipa cea repede”, mă refer la cei ce și-au desfășurat activitatea în țară, provine de la presiunea ce s-a exercitat în permanență asupra lor, decenii la rând, ori de câte ori a fost vorba de dramaturgia originală. Trebuie spus, de altfel, că piesele dramaturgilor contemporani aveau în repertoriu din două inițiative radicale opuse: una aparținea oficialităților culturale și alta teatrelor. Prima consta în impunerea de „sus” de texte ocazionale, de o stupiditate strigătoare la cer, la fel de false și ridicele și ca subiect și ca scriitură, iar a doua în încapățănarea regizorilor, de obicei a acestora ce refuzau maculatura atât de linișitoare pentru nomenclatură, de a „scote” la lumină, folosind mijloace de expresie teatrală dintre cele mai ingenioase, piese de Mazilu, Guga, Sorescu, D.R. Popescu, Fănuș Neagu, Ion Băieșu etc.

Clasicii înseamnă însă, fără să exclud excepțiile (mă gândesc cu osebire la Purcărete care nu a fost marcat de „complexul” montărilor anterioare, ci, dimpotrivă, le illustrează strălucit și ca metodă și ca formulă în *Ubu Rex* și *Titus Andronicus*), pentru Șerban, Ciulei și Vlad Mugur o experiență artistică diferită de aceea a lui Dan Micu, Cornișteanu, Ștefan Iordănescu, Mihai Măniuțiu sau a Cătălinei Buzoianu. Cei dintâi se situează prin textul clasic într-un proces firesc de continuitate, re trăiesc cu fiecare spectacol o aventură inițiată, poate că și revelația unei aprofundări a ei, cei din urmă experimentează forme de „limbaje” mai directe, de o mai mare transparență, retrăind cu frenezie, la rândul lor, bucuria unei „purități” pierdute printr-o supraliciteț fanatică a demonstrației și tezei. Nu mă îndoiesc, de aceea, că și unii și alții, fără să subevalueze metamorfozele de structură prin care trece arta spectacolului în secolul XX, nu vor altceva decât să ajungă la unicitatea și esența unui ceremonial teatral care să fie reprezentativ pentru talentul și personalitatea lor. Destul pentru a crede că o motivație similară, stărnită practic din interiorul fenomenului teatral, va hotărî, mai devreme sau mai târziu, și întoarcerea la contemporani.

Ion COCORA

FILM

Numai umăr la umăr

La ultima Adunare Generală a Uniunii Cineaștilor, scriitorul Petre Sălcudeanu a obținut cele mai multe voturi pentru numirea ca președinte al Centrului Național al Cinematografiei. *Ecurile din presă și contestațiile care au urmat ne-au determinat să-i solicităm domnului Sălcudeanu exprimarea unui punct de vedere, într-un moment în care soarta artei celei mai vulnerabile la contextul economic și moral nu-i poate lăsa indiferenți nici pe literați. Pornind de la ceea ce spune colaboratorul nostru către finalul textului alăturat - „Nimic nu se poate construi unul peste altul. Ci numai umăr la umăr” - socotim intervenția de față ca o deschidere într-o discuție animată de acest spirit (titlul articolului a fost ales de redacție). Așteptăm noi contribuții.*

L

Cultura, în general, trece prin momente dificile. Cinematografia, cea de-a șaptea artă, nu e scutită nici ea de bulversări, de schimbări de valori, de influențe, dinăuntru și din afară, de interese personale. În lupta pentru putere, morală este lăsată deoparte, făcându-se o confuzie regretabilă între cinste și necinste, între bine și rău. Cine învinge este moral, cine pierde este eliminat, în virtutea exclusivismului, de la împărțirea sau consumarea pâinii. Democrația se confundă cu liberul arbitru, abuzul cu buna intenție etc. Orice revoluție își creează primele detașamente de ariergardă din pleava societății, din hulpavi și scursori înghesuși ca muștele în așteptarea puterii. Încet, încet, se decantează negrul de alb, dar metamorfozările schimbă cameleonic culorile, posibilitatea de a le descifra devenind uneori imposibilă. Toate revoluțiile, mai mari sau mai mici, toate schimbările grave au suportat, cum suportăm și noi, legea în afara legii, demolatorii mimând de la tribune oficiale pudoare și respectul de sine și de alții. Cinematografia nu putea să facă excepție de la legea ciolanului. Oameni nu lipsiți de har s-au năpustit pur și simplu asupra lui. Cultura imaginii a devenit un pretext electoral, arma înșușită la întămplare pentru negoțul de scaune reprezintă în mințile înfierbântate etalonul și emblema reușitei. Cei ce au servit sloganurile și pe El și Ea în diferite ipostaze trecute prin figuri istorice, călărind și la propriu și la figurat, și-au descoperit vocația călăritului continuu. Grijă pentru aproapele sinelui a murit, altruismul a fost decapitat, punga recunoștinței s-a transformat în C.E.C. personal. Killer-ii cinematografiei și-au pus în gând să-și lase uneltele breslei la o parte și să ajungă mari și tari prin dorință, vreme îndelungată ascunsă, de a-i face cât mai mărunți și insignifianți. Venită gata putredă din cealaltă putere, corupția legală și blișnița au luat locul bunului simț românesc. În această atmosferă, n-a fost prea greu să se ncerce vânzarea Studiourilor din Buftea la un preț de nimic. Câteva miliarde de lei încă buni, pe câteva milioane de dolari. Protestul de vârf al UCIN-ului a împiedicat această înstrăinare oneroasă al cărei promotor direct interesat era chiar cel ce și-a oferit serviciile manipularii financiare, senatorul de Brașov și regizorul de

scenarii cu precădere de revoluții originale, Sergiu Nicolaescu. O cinematografie măcinată nu de virtuți, ci de lipsa de virtute, nu se poate redresa prin războaie ci prin ordine, prin redistribuirea legală a ideii de moralitate, prin antrenarea tuturor valorilor, în acest ceas de cumpănă, în reabilitarea actului de cultură cinematografic. Ar fi iarăși exagerat, dacă nu chiar greșit, să se creadă că numai negrul a întunecat ecranul mare al sălilor de spectacole ajunse într-o stare materială jalnică. S-a făcut și artă și comerț și am fi părtinitori dacă n-am spune că s-a și reușit. Nu sunt adevați vehiculării cifrelor fără acoperire, dar faptul că s-a cheltuit mult și negospodărește este o realitate, mentalitatea de a fi în același timp și patron pe banii statului, și director și scenarist și regizor și beneficiar multipu, ține de o fază revoluțată a trecerii răspunderilor dintr-o parte în alta, stare facilitată de o euforie post-revoluționară jecmănită. Judecată la rece, această stare ni se pare, nu și celor aflați în cauză, hilară. Cei care au transformat alegerile pentru numirea președintelui Centrului Național al Cinematografiei într-o cacialma cu doi ani în urmă și care fac și acum, după nolle alegeri, aceleași încercări desperade de a le manipula, își fac iluzii false. Nici lumea și nici guvernanții nu mai sunt aceiași. Țara, cu toate greutățile prin care trece, n-a stat și nici nu stă pe loc. Se reintră în matcă. Cu greu, dar se intră. Mersul cu picioarele pe umerii celuiilalt nu este mers. Nimic nu se poate construi unul peste altul. Ci numai umăr la umăr. Pentru cei care și-au schimbat temporar aparatele de filmat cu săbii și pistoale automate, este timpul, dacă au avut și au reală vocație artistică, să se reîntoarcă la uneltele lor, acelea care le-au dat multul sau puținul prestigiu cinematografic de care se bucură. Altfel, vor pierde și aparatele și armele. Să nu ne facem horoscoape optimiste. Nimic nu este ușor și puținul bine care s-a făcut în cinematografie în ultimii doi ani a cerut și el efort. Nimănui, în locul domnului Dan Pița, nu i-ar fi fost ușor să diriguiească o corabie cu atâtia căpitanii la bord dar, iarăși, nimeni n-ar fi făcut atâtea greșeli de navigație subalternă ca el. C.N.C.-ul a fost într-o permanentă derivă antrenând după el naufragii multiple. S-ar fi putut și fără ele? Eu cred că da.

Petre SĂLCUDEANU

Gaby MICHAILESCU

STĂPÂNE, STĂPÂNE... (I)

Restaurantul gării Craiova. Dimineea. A plouat toată ziua și toată noaptea pe mine la Caransebeș și Oțelul Roșu. Reclama turneului spălată de ploaia încontinuu și rece, ciobănească, noaptea am prins ațișele, pe părți curgându-mi streșinile în păr și pe zdrențele de lucru. Trenul m-a aruncat la Craiova, sbicindu-mi jilav deaia... Am intrat să găsesc un ceai, care să-mi gonească din ciolane hăul vântoaselor. Știu că e aproape o imposibilitate... „Adio mamă”, prună, secărică, rom, cognac, din belșug.

Teracota nu radiază nici un răsuflăt, de parcă stropii deși, pânză, purtați de vântul hain, văzuți prin fereastră, ar lunea pe lăcuiel ei, încremenind-o. Totuși, mă trag spre ea, ca obositul spre pat. Orice, afară de ceai. Chiar cănații sleiți în untură groasă... Castraveți borsii și gogosari strânsi de frig și de acreală, la ora dimineții. Și băuturi spirtoase predominatoare. Impresar perspicace, întreprind și isteț, făcând bucatăresele! Ai văzut, cu picolul nu-i nimic de făcut.

Femeia, probabil, plăcându-i cuvintele cu iz de glumă, de inimă albastră, scapă din sacoa proprie câteva lingurițe de zahăr într-o fiertură colorată.

— Barem să fie fierbinte, îndrăznesc.

— Ca la mama lui! dă ea languros ochii peste cap.

Adus la masă, în triumf, de același picol contrariat și refractar, constat că ceaiul este apa de la piftie, îndulcită.

Prin perdeaua ridicată, care falăie la fiecare izbitură a ușii des neînchisă, vântul a început să vinzolească ploaia cu primii fulgi. Prea devreme mijloc de Noemvrie. Din îndepărtata copilărie, îi știu cam de pe la Sfântu Nicolae. Și cu o euforie unică, nu ca acum.

Curge ploaia înspăcată - și ce mai vânt! - să închizi orănițele în șură și să te așezi pe vatră lângă focul viselor, gândind la scifi.

... Milenile s-au suprapus până la tine și îți place să le torci fuilor înfinit în căldura cuptorului. Știi că lupii sunt pe aproape, și ruga oilor e tot milenară. De sanie nu mai ai nevoie, că te poartă gândul, afară pe albul imaculat, până-n nefiresc... Și dacă-l ai și pe Dumnezeu cu tine, e bine. Îți rămâne viața s-o coci în spiza cerului. Se rățește și câte un inger, dar numai în noaptea de Crăciun. Ce să faci, colindețele sunt ale lor și ale copilăriei... Nu te întrema decât cu iluzie, căci restul nu contează. Ai văzut că și merii pot fi niși, și vișinii; de salcâm să nu mai vorbim. Ciobanul de la ciurdă vine de departe, și visează în cojoacă. Are semnele lui, și rar se înșeală. Chiar dacă s-a speriat la început de duduitul trenului. Pisica dacă îți-a tors sub palme, a fost tot așa de moale ca lăna oilor lui. Argonaut milenar, el nu se lasă, și căinele după el, cruce de credință. Tu visează mai departe la iernile troienite de demult, scăietătoare, și cu zurgălai. În bălțile spre care se trage ciobanul, face ochiul lui Dumnezeu copcă. Peștii sărută ghețușca și măgarul poartă supus, filosof, desagii, precum tu, poate, fără să-ți dai seama, îți porți crucea... Am ascultat o dată de soare, și nu mi-a fost rău. Altădată de lună, de stele, și mi-a fost bine. Așa și ciobanul. Steaua lui și a cănelui, e pe streșina ta. Întoarce spiza cărbunilor, s-o descifrezi... Ai venit tot de-acolo. Nu mai ai semnele lui, că le-ai pierdut pe drum. Te-ai băgat prea cocoloșit în toale. Întreabă vântul, și-mi va da dreptate. Întreabă și zăpada primilor fulgi, și te va mustra. Dacă vor crăpa, primăvara, mugurii, au mai crăpat. Nu pentru asta fă-ți cuib în iluzie. Din vreascurile care le ai sub tine, poți să-ți faci harță, dacă știi. O mierlă îți va de știre când să ieși la lumină. Ciobanul va fi fost mult mai demult la lumină, miarele lui sărutând soare cu câmp verde. Din patima lui Dumnezeu pentru oameni fă-ți căpătai și întinde-te pe braul de rouă, nu în lacrimă, ci în nestemate. Ciobanul, încă demult, și le-a pus la urechi, și fluiere.

Aleanul s-a dus pe frunza p-ădării, cum s-a dus mirosul de busuioc în sânul fetelor, până la Maria Tănase... Ea n-a putut să stea ca tine pe vatră, și s-a încălzit doar cu chiuturi și cu lacrimi de jele. La nuntă nu se plânge, știi bine. Și la moarte se aprinde tămăie. Din cătuie, fumul se frânge tocmai la Dumnezeu, care, sufletul lelelor îl logodește cu mânoasele miriști. Și oamenii trăiesc mai departe, în mixandere și dumițrețe, chiar dacă diavolul a duhăit cât de cât din fumul cătușii... Corurile de ingeri ale lui Bach sunt în nevăzut, parcă de la facerea lumii. Patimile psalmodiate sunt străine ciobanului, dar i le pomeneste neștiut zefirul zgolbiu pe aripi de fluturi. Și ploaia, și vântul, și frunza de plâns a toamnei gonită de cocori. Ciobanul se ia și după țipetele lor, în noapte, ca după niște gemete de despărțire. Oratoriile le-a trimis tot Bunul, să aprindă stelele și nopțile să navigheze pe armonii. Nici Haydn nu e departe de priveghiul pământului. Și-o. Nici ciobanul n-a învățat-o. Dar a zămislit-o în el. Inghetul, pocnit în steieri, l-a făcut de fantasmă, în nămița ogindită în glee și-n cer. Bita a stat în bărbie, soclu, și a ascultat Concertele Brandemburgice, pe care i le-a depănat, în câmp, zgloata mângăiată de geana de petală a dimineții. Când vremea a dat ceva în mai bine, lungit pe țarină, în cojoacă, băta l-a fost și paratonel și antenă. Canaful mieilor fusese, un timp, primăvară în plin... Pigulitul iureșului de vrăbii, iată-l, prin văzduh, fără pomi. Și câinii și măgarul veghind, mai departe, somnul ciobanului, ca pălăitul cocenilor de pe cuptor, pe al tău. Mai va până când neaia o va lua vulpea în bot, rupându-și scurteica de mărcini. Lelea ta e cu ea verde - se zice - și ciobanul nu i s-a uitat în ochi, ca-n stelele Domnului... Pentru asta poți fi liniștit. Stă în băta, ca o troiță, la margine de drum, și nu-și așteaptă moartea. Dacă vine, e ca pentru Buerebista, de care n-a auzit, tot cu soborul măgarilor după el, ca un simplu clinchet de împăcare. În mare dacă a picat o stea, adun-o cu genele-ți adormite; luna fugându-ți șotii de lumină pe pulpele femeii de lângă tine, soarbe-l în penumbra ungherului, împărțășania de sus; îți va fi bine și vei palpa, în răsuflăt de fericire. Pruncul de lângă femeia ta, rupe din țâță. Ciobanul fluiere la vânt. Și undelor, din piatră-n piatră. Mai va până la iarnă. Noaptea e, deocamdată, de zgloată și de necuprins. Un iepure a țâșnit din sânul ciobanului, a ciuit urechile și, orbit de lumina de lună plină a altor nopți, s-a tot dus, dându-se peste cap, până-n inima cald foșnitoare a unei verze. Toarnă pe inima de varză, ca s-o mureze... Și răpăie pe strușii acoperișului de deasupra cuptorului, unde îți lăfăiești fericea. Popândăi, pe încolțita hăituială, ori fi făcut cu laba, urechiatului, ca muierile din porturi marinarilor la despărțirea lungilor plecări, bezele. Ancora ciobanului, nedesmințită, s-a afundat în pământ și-n duhul morților. Cine o fi strigat apelul?... Soborul cârțitelor, și el, face casă cu morții, ca noi cu trecutul. Și ciobanul se cocoloșește în glee, tipând pământul. Mărcinii din barba lui Decebal i se agață războinici, în sarcină, de vreme rea. Și, de strajă. Seculara-î umbră, peste trâmuri, aprinde, în vreme, focuri pe creste, flăcări de apărare. În palele lor, colții risului pădurilor adânci, mușcă cremene și scântei. Ia-o în seamă. Cum ai mai luat-o, când a fost viitor. Cine știe?... Din spuma valurilor adună voalurile Afroditei, să împătorești pulpele femeiești, dezvelite pe vatră. Geamandura mugește, a vreme de urgie, în somnul tău care, neîndoiș, e și de pierzanie... Dimineea - te-o fi pierdut, pe trâmă vântului - în restaurantul trenurilor, lângă mine, la masă, ciobanul. Nobil al zărilor, seigneur în ciocăci feștelii de urzeală pământului, vatra lui și a vârcolacilor, care l-au crescut. De cu noaptea, i-a duminat și nu-ți mănânce luna, lăsându-te să te încălzești la poala caldă, care ți-a născut, des...

Emil Bunea - 60

Prietenii au trecut de cealaltă parte a punții și împlinesc vârste rotunde ce se cer salutate. Între aceștia se află și poetul și prozatorul Emil Bunea care în ultima decadă al lui august va împlini 60 de ani. Deși a publicat o carte de poezie și una de proză, ambele bine primite de critică, autorul volumului în manuscris *Hotelul lui Dumnezeu*, între altele și un colaborator constant al revistelor clujene *Tribuna* și *Steaua*, a încetat brusc prin '73-'74 de a mai fi o prezență în viața literară. Ca mulți alții, a ales exilul. Iar ca medic stomatolog, desigur, nu a avut probleme de „supraviețuire”, nu i-a fost greu să răzbată într-o Germanie de Vest în care o asemenea profesie se bucură de căutare. În cazul lui însă ceea ce Dumnezeu a dat cu o mână, a luat cu cealaltă. Își pierde un flu, inteligent, frumos, de timpuriu, în plină adolescență. Peste viață l se abat apoi, rând pe rând, alte și alte tăvăluguri. Destinul băiatului de preot din Turnu-Măgurele dobândește de la o zi la alta dimensiuni tragice. Dar, deși departe de țară, Emil Bunea își păstrează sufletul frumos, rămâne demn, aude pururi, ca și basarabenii, limba română, cântând în ceruri, iar nostalgia îl aduce mereu acasă între prieteni. Calea pentru a-și împlini suferințele și hrăni speranțele nu e alta decât întoarcerea definitivă. Citește *Hotelul lui Dumnezeu* și mă tulbur adânc. E o carte cum puține se mai scriu astăzi: am sentimentul că nu e scrisă cu cuvinte, ci cu viață. La șaizeci de ani Emil Bunea e autorul unei cărți de poezie adevărată. Cititorii o vor descoperi și îi vor sorbi litanii. (Ion Cocora)

Hotelul lui Dumnezeu

În acest hotel al lui Dumnezeu
Locuim suprapuși;
Străzile au devenit coridoare.

Aici se poate cumpăra după dorință
Pentru că totul este de vânzare
De la ciorapi cu găuri
până la credință.

În acest hotel
Se ridică o boare
De la parterul devenit bordel
Prin care n-am trecut. Nu trecem
Fiecare.

1978, Frankfurt/Main

Ne-ajunge și-ți ajunge

Am auzit un plâns de om; apoi un
De pui uitat la marginea pădurii,
Un plâns de pui de om rarefat
Din care-a mai rămas conturul gurii.

Să fie glasul tău? Răsfrânt de cine?
Și dacă da, vrei să revii acasă?
Cu vocea ta-n schimbare, disperată
Părea că strigi în seara rece: „Tată...
Tatăăă...”

Copile sfâșiat de cuiul morții,
Ne-a mai făcut un bine Dumnezeu
De când ești dus în bezna ce nu
Simt că respiri încă un timp prin
mine!

Ți-ajunge!
13 iunie 1982

Vorbind prin semne

Te văd privind în jos ca prin
Singer și gânditor
Printr-un dreptunghi senin
Taiat de soare într-un nor

Alooo! Îți spun. Sună-mă!
Îmi este târziu
Sunt singur și eu. Aici,
Nu mi se va mai naște un frate,
Nu mi se va mai naște un fiu

Înainte și înapoia mea
Este totul uscat și pustiu

Am pentru tine liber un ton
Sună-mă! Numărul
Îl ai pe genunchi
În cartea lumii de telefon

Gătul mă doare
De privire în sus
Și de așteptare -
Halo? Alooo...

Și totuși...

Și totuși
Pacea vine. Liniștea vine.
Legată la ochi
Pacea vine.

Mă dor genunchii

Femeia mea, stai lângă mine
Dumnezeu ne mai zâmbește încă
Uite,
Ne mai zâmbește
În păine...

1984

Paști

O lebădă singură, Doamne,
Pe la mijlocul apei, o lacrimă a lunii
Alunecând, de-abia alunecând
Pe o coardă de apă
Făcută pentru ea, anume

de-alungul...
O lebădă, pace a văzduhului,
alunecând
Cântec de pasăre mută între două
maluri
Răstignite de Paști ca și mâinile Tale
Pe orizonturile lumii, Doamne.

Trece prin credințele noastre o
lebădă singură
Prin mijloc, o lacrimă pe care timpul
o duce

O lacrimă-dragoste,
O lacrimă iertată de ură
Picurată direct de pe cruce.

Linz, 15 aprilie 1990

Exil

Se-aud spre seară umbrele căzând
Rămân lipite de asfalt;
O vreme
Lunecând, Toamnă și Timp
Se șterg; Se-nțenește; e noapte;
Nimeni nu plânge singur; Frunze cad
Nimeni nu râde singuri Trece Salvări
Tâindu-și drumul cu lumini albastre,
Nimeni nu geme singur.

Sfârșitul
Însă este sigur
Toamnă și Timp.
Doar ora oscilează
Dăm ceasul după vreme înapoi
E vânt;
Barajele din lume, în spirit
Se mută după ploii.

E totul ca un lacrimat
Ușor și lent ce ne pătrunde,
Când întrebăm de ce? și unde?
Răspunde Dumnezeu cu un oftat!...

SINE IRA ET STUDIO

Dumitru MICU

Paedagogia militans

Deplorăm, nu de mult, defetismul învinșilor fără luptă: categorie tipologică în proza românească, reflectând un mod atitudinal de ajuns de răspândit și azi în societatea noastră, inclusiv în lumea intelectuală. Aș fi putut, desigur, preciza că defetismul a fost întotdeauna, este și azi, contracara de activism, însă am preferat să consacru acestuia din urmă o însemnare specială.

Eminescu, afirmă G. Călinescu n-a fost un învins. El a triumfat asupra tuturor adversităților prin creație. Creația l-a ridicat deasupra lui însuși, deasupra condiției de lov, și pe Bacovia. Și pe alții de asemenea. Loviți în toate chipurile, hăituiți și hărțuiți, prigonii, nedreptați, privați adesea de un minim confort, unii traumatizați, uciși în închisori, o seamă de intelectuali români, din toate timpurile, și-au îndeplinit, totuși, menirea asumată, refuzând să se capituleze în fața puterilor malefice. Prin întreaga lor conduită corifeii școlii ardelenne, Șincăi Îndosebi și, înaintea lor, episcopul Inochentie Micu Klein, mai târziu Bălcescu, Simion Bărnuțiu, Avram Iancu, Vasile Lucaci, Iuliu Maniu, Pan Halippa, (un Popa Tomșa, a lagărelor siberiene), episcopii Iuliu Hossu și Ioan Suciuc, între mulți alții, au dat curs până la capăt îndemnului cristic: „Îndrăzniți, eu am biruit lumea!” Dintre creatorii literaturii române de imaginație, cel puțin unul se oferă drept model de tenacitate nepresibilă, de perseverență fenomenală în ducerea la îndeplinire a oricărui proiect: Ioan Slavici. Apologet, în nvela de debut, al spiritului de inițiativă și al înfaptirii acestuia cu orice preț, scriitorul s-a autoproiectat în prețul de țară evident care transformă prăpădita parohie ce i s-a încredințat, într-un sat înfloritor. Scriitor, ziarist, dascăl, om de acțiune, Slavici nu avea nevoie de „condiții” pentru a munci. Și le crea. Cunoșcându-l la Văcărești, Argehi relatează că la anunțarea Decretului de

grațiere autorul *Marei* l-a rugat pe directorul pușcăriei să-l mai tolereze în celulă o zi-două până își va fi terminat nvela începută. În propriile-i memorii din *Inchisorile mele*, Ioan Slavici dezvăluie că în orice situație s-ar fi găsit o traversa cu seninătate, întrucât se credea norocos. „Fă-mă mamă cu noroc! Și apoi m-arunca-n foc” își zicea. Adevărul e că își dăruia el însuși norocul. Găsea ce să facă în orice împrejurări, și activitatea îl abstrăgea tuturor inconvenientelor. Ziar de lagăr. Caracal - 1945 e un jurnal *stricto-sensu*, ținut de Onisifor Ghibu, din 22 martie până la 24 octombrie 1945, editat după aproape două decenii de la moartea sa de fiul devotat Octavian Ghibu, în colaborare cu Romeo Dăscălescu. Catagrafie a mizeriilor cotidiene, a suferințelor, umilințelor și absurdităților inerente vieții de prizonierat (fie și în propria țară) „Ziarul” devine, totuși, o carte îmbărbătătoare, stenică, o scriere edificată. Oricât de greu de suportat, regimul privativ de libertate, abrutizant prin înfometare, lipsă de igienă și alte sinistre particularități, nu demobilizează pe profesorul universitar trecut de șazeici de ani, arestat fără nici o vină. Departe de a accepta darul sorții, de a ceda propensiunii spre descurajare, generată de tot ce intră în componența materiei, inclusiv de variate disfuncționalități ale propriei biologii, deținutul își caută cu înversunare dreptatea, întreprinde toate demersurile posibile pentru clarificarea cazului său, pentru stabilirea adevărului în tot ce privește universitatea clujeană, intervine fără ezitări la comandamentul lagărului pentru respectarea drepturilor cuvenite legal celor internați. Și, mai ales, muncește. Activează profesional cu aceeași conștiință a datoriei și autoexigență ce l-au caracterizat în permanență, în orice circumstanțe, nu-și acordă scutiri și derogări de la programul fixat, își adaptează

doar mijloacele la posibilitățile cu totul precare, natural existente în mediul concentraționar. Ca acasă, încearcă să se țină la curent cu mișcarea de idei, cu practica editorială, citește tot ce poate procura, dar nu aparține insignifiante, scrie, discută (cu diferiți alți deportați îndeosebi cu cei de aceeași condiție intelectuală, precum profesorii P.P. Panaitescu și Al. Procopovici), inițiază acțiuni instructive, meditează asupra unor cărți pe care le va realiza după eliberare. Pe deasupra, la lecții de limba rusă, hotărât a „duce cursul (...) până la sfârșit”, orice ar fi. Pedagogul din el nu-și acordă nici o zi, nici o clipă de „vacanță”; și nici profesorul. La doar două zile de la internare, Onisifor Ghibu amenajează o sală de lectură, cărând el însuși mese și bănci, apucându-se să măture. Peste mai puțin de o lună, înaintează comandantului un proiect de „universitate liberă” a lagărului, cu un program vrednic de învățământul superior veritabil. Nepermițându-i-se să o deschidă, înăscutul dascăl a ținut totuși măcar un curs de pedagogie pentru învățătorii internați, încadrat (fictiv) în seminarul de pedagogie al universității din Cluj. Procesele verbale, edificator întocmite, ale celor douăzeci de prelegeri, precedate de comunicări și discuții desfășurate pe marginea unui șant, sunt anexate jurnalului de lagăr, împreună cu memorii și alte texte redactate de autor în timpul detenției, texte ce constituie tot atâtea documente de interes istoric.

Alături de aceste materiale, de „cuvântul înainte” și postfața ce încadrează notele zilnice, volumul include și un tabel cronologic, ce oferă o foarte oportună ocazie de a exemplifica prin date din cuprinsul său consecvența cu care - în linia tuturor luptătorilor din istoria culturii românești - Onisifor Ghibu a înțeles, viața întreagă, să practice o pedagogie care „ținând cont de ceea ce pedagogia universală a stabilit în cursul lungii ei evoluții mult milenare (...) pornește, totuși (...) de la viața și necesitățile poporului nostru, având ca ideal dezvoltarea cât mai firească a acestuia, în conformitate cu menirea lui în viața universală”. Născut la 31 mai 1883 în Săliște, viitorul pedagog militant a învățat la liceul maghiar din Sibiu și la cel românesc din Brașov, a studiat teologia (Sibiu), istoria, filosofia, literatura română (București), filologia (Budapesta), istoria universală, filologia romanică,

Monștri inevitabili XII (1977)

pedagogia (Strasbourg), și-a trecut doctoratul în pedagogie la Iena și, din 1910, a activat, până la izbucnirea primului război mondial, în Transilvania, ca inspector școlar și îndrumător al opere de cultură la neamului. La vârsta de douăzeci de ani își începea activitatea publicistică în (*Telegraful român*), continuată (sub numele adevărat și sub diverse pseudonime) la alte periodice din Ardeal și Ungaria, printre care *Lupta*, *Lucașul*, *Românul*, *Transilvania*, iar la douăzeci și doi debuta editorial (*Limba cărților bisericești*). Stabilit în 1914 la București, Ghibu militează alături de Lucaci și Goga pentru imediată angajare a României în război, spre reîntregirea țării. După căderea Capitalei, se strămută la Iași, de unde trece în 1917 în Basarabia. La Chișinău, feciorul de țărani ardeleni devine unul dintre principalii factori ai unirii tuturor ținuturilor românești. Introducând în Moldova de peste Prut o tipografie cu caractere latine, el e acela care a scos acolo primele manuale

școlare și publicații periodice (*Scoala moldovenească*, *Ardealul*, *România nouă*), imprimate cu litere străbune. După recuperarea ținuturilor transcarpatice, Onisifor Ghibu a avut rolul predominant în organizarea universității românești din Cluj - din care (crudă ironie a sorții!) avea să fie epurat în 1945, prin abominabile intrigi ale unor colegi. Epurarea a fost precedată de internare... Absolut fără temei, în baza unor acuzații gratuite. O a doua arestare, cu osândire la temniță, avea să suferă în 1956; pentru cererea adresată guvernului sovietic de a ne restitui pământurile răpite...

Iată o viață exemplară, eroică! Una dintre viețile care desmint opinia că poporul român i-ar fi proprie o viziune fatalistă a existenței. Tipul uman încarnat de Onisifor Ghibu (și de nu chiar foarte puțini alți intelectuali români) se află la antipodul celui reprezentat în literatură de Dan al lui Vlahuță, de „învinșii” prozei noastre de la începutul secolului și de mai târziu.

Revelație

Poruncise! Și totuși a nins
înainte de-a face lumină.

Duc eu revelația aceasta,
cu puterea din lapte

Astfel, poezia poate ar fi
ceea ce seamănă privirea

pe o colină și ceea ce crește,
ceea ce miroase.

Agglomerată divinului
la ospățul de frunze.

Ce fac eu? Mai nimic.
Ceea ce fac ceilalți îngeri

Colină

Sus, pe coline, o casă
Trei stoguri mîhnesc
verdele liber de sine

Culoarea e anul ce trece.
Inefabil sparge brusc
paharul de lapte, sau.

poate o stângăcie universală.
Cu Luna m-am cunoscut mai
de mult în adâncuri de mări.

Pînă se va afla ce anume
susține pământul în cosmos,
o face sufletul meu

Horia GANE

Patriarhală

Pe-aici treceau ai noștri cu turmele Carpații,
Colinele se-acopăr cu noapte peste tot,
Și simt trăind în mine atâtea generații,
Când printre norii vineți aleargă luna-nnot.

Cum'o fi fost pădurea, și câmpul și colnicul,
Și satul, și grădina ce-acuma o străbăt?
Ce-o fi vorbit cu luna, îndrăgostit, bunicul,
Și-n suflet ce lleană, atunci o fi purtat?

De-accea, cred, mi-e dragă mireasma amăruie,
De liliac albastru, ori trandafirul roș;
O fi vreo adiere ce pîn-la mine suie,
Venin de la o fată iubită de-un strămoș...

Nicolae GHEORGHE

DIALOG ○ DIALOG ○ DIALOG ○ DIALOG ○ DIALOG ○ DIALOG ○ DIALOG

Trifan Dorina (Hunedoara): Dacă-mi plac versurile? Dacă pot avea înțelegere pentru o începătoare de 16 ani? Greu de spus: ele îmi vin cumva prea... târziu. Dacă mi-ar fi fost trimise la începutul secolului (XX), aş fi scos strigăte de entuziasm. Acum, la sfârșit de secol, bag seama că poezia a evoluat atât de mult încât, prin comparare – chiar cu autori de 16 ani – producțiile dvs. pălesc. Cum puteți rima *albastrul zării* cu *noi iubiri*? Ce ne facem cu gramatica?

◆
A. Alexandrescu: Vă mulțumesc pentru bătaia la... ușa sufletului, dar ne oprim aici. Manuscrisul dvs. nu mi-a parvenit.

◆
Silviu Oprea Teodorescu: Bune, dar „trădătoare” intenții. Limbaj prețios, aluviuni de truisme ori bizare „îndrăzneli” ca în acest *Sonet*: „*Ochi orb, de ceață/ Călcăiul sorții ți-apasă/ genunchii înzăpeziți./ Smoala privirii/ ți se prelinge în anotimp/ de gheață./ Vals de seară/ Obrazul subțire/ al singurătății/ se ofilește sub fruntea/ de cer trist./ Castelul meu/ stă pe gheață de nor,/ despletit, cu fuiori/ de piatră în vine...*”

Îndrăznesc să vă informez, respectuos, că și după Revoluție sonetele au tot... 14 versuri (15 la dvs) și că presupun o obligatorie boierie prezodică.

◆
Liliana Dumitriu (Câmpina): Aleg *Dorința* din mănunchiul de poezii fiindcă, sper, vă reprezintă cel mai bine: „*Aș vrea/ Ca după moarte/ Să fiu vântul/ Care cu degete de abur/ Îți mângâie părul și fruntea./ Sau poate/ Magnolia din fața casei/ Care să-ți bucurie privirea./ Să te văd plecând./ Să aștept să te-ntorci.../ Sau poate.../ O picătură de ploaie./ Ce ți se prelinge pe obraz/ Să mă pot minți spunându-mi/ „Plânge, îi e dor de mine”?!/ Acum, nu sunt/ Nici vânt, nici magnolie, nici ploaie/ Mă culc și mă rog:/ „Ajută-mi, Doamne, ca să mă fie mâine/ Ca să pot fi pe rând/ Vânt, magnolie, ploaie!”*”

◆
Doina Ileana Giurgiu (Sibiu): Toate mulțumiile pentru urbi. Cred și eu, slavă Domnului, că nu există un *current postrevoluționar în poezie* la care ne-am putea „afilia”. Poezia își are propriile ei revoluții (ce nu pot fi trădătoare ori vândute) și trăim grație lor. Transcriu frumoasa dvs. „Rugă”: „*împloa, te rog,/ așteaptă-mi trezirea./ E prea multă rouă/ în ierburii/ și e mult prea devreme./ O, timpule,/ nu mă grăbi/ căci s-ar putea să mă trezesc/ ieri!*”

◆
Costel Nica (Pitești): Despre placheta dvs. „*Abecedar de iubire*” îmi voi exprima părerea cu alt prilej, într-o recenzie.

◆
Irina Simion (Ploiești): Dvs scrieți: „Citind «teatrul absurd» al domnului Eugen Ionescu sau poeziile domnului Marin Sorescu, am avut impresia că «am trăit toată marea...», însă a intervenit o întrebare legată de «valul meu». Dacă aceasta există sau a existat cândva, sau dacă va exista cândva, în ce se concretizează?... Răspunzând

eu-lui meu sau celui alter ego, m-am gândit să răspund la subiect, deci din acest punct de vedere, în mod subiectiv. Într-o lume în care eu n-aș fi eu, dacă n-ar exista această lume, aş încerca marea trăire a inegalabilului Eminescu: ar exista ceva, care pe mine să mă redea mie. Am încercat... și pentru că nu știu dacă am reușit, am prezentat aceste rânduri unui om, e adevărat cunoscut de mine numai prin condeiul său, dar care, cred (în disperarea mea de a mă căuta și poate găsi) că îmi va răspunde dacă m-a găsit între versuri, ca un «ceva» sau dacă (din nefericire) m-am înscris în linia acelora ce scriu numai pentru o clipă și numai pentru ei”.

Versurile trimise nu trădează influențele zeilor tutelari Ionescu și Sorescu, par mai degrabă mișcate de memoria altor lecturi (Ion Barbu, Nichita), dar hotărât au acel ceva (nu m-aș aventura să-l descriu) ce face ca aparent banala însărire de versuri să se înlumeze, anulând năstrușniciile, prețiozitățile, ba chiar greșelile gramaticale, la ivirea unui vers inspirat. Gândul poate „fi ilustrat de poezia aceasta care e intitulată chiar... „*Aceasta*”: „*De aceasta mă leagă/ un schelet./ Marea mea./ Oase searbăde și legi,/ mă leagă fire./ Pământul-i zgură./ Zăpada se scurge/ printre râme./ Aceasta este tot, chiar asta este?*”

Dar, pentru Dumnezeu, renunțați la „minuni” ca... acestea: „*Îmi purtam umbra prin ploaie/ Dar aceasta nu mai era udă*” sau *Verdele pădurii este verde*” sau „*Ploaia nu caută să mă ardă*” sau „*O cizmă și un pantof/ pe pământul pasiunii*” și multe, prea multe altele.

◆
Anatol Gabriel (Tulcea): Manuscris ilizibil. La propriu, dar mai ales la figurat. Ce-aveți cu limba română? „*Întinse plaiuri strămățești. Ce-a uimit mândria din vreme/ Farmecul graiului latin/ Limba spusă prin graiuri răsună/ Patria Română.*”

◆
Nicu Ilie (Rîmnicu Sărat): Citiți răspunsul de mai înainte. Dvs. scrieți: „*Un cadavru plin de sânge/ Frază de bătrân coșmar/ E istoria ce strânge/ Morți-n mine ca-n hambar*” și nu văd cu ce aş putea să vă ajut. Versurile sunt predominant marcate de viziuni lugubre. Cel mult vă ofer un / pentru finalul catrenului citat.

◆
Daniel Săuca (Zalău): Mii de felicitări pentru scrisoarea ce ne însoțește nici un manuscris dar care, prin farmecul ei, poate descoperi cele mai încredinate frunzi:

1. Mă numesc Daniel Săuca și-am trimis pe adresa d-voastră, a revistei „LITERATORUL”, o proză care se intitulează „Albastrul”.

2. Publicarea sau nepublicarea acestui „material” nu intră în discuție, deoarece nu știu cum l-ați apreciat.

3. Aștept să-mi spuneți cum l-ați apreciat.

4. Dl. Tomozei e stăpîn pe situație, dar mai trebuie încă un critic (cel puțin).

5. „LITERATORUL” apare la Zalău o dată pe lună!

6. Sper că nota pe care mi-ați pus-o să nu fie mică.

Bust ecvestru (1980)

7. Această proză nu este întâmplătoare, adică nu a apărut din neant (mă ocup și de teatru și de poezie, și de-un mic eseu „Eliade sau problema neantului”).

8. Am debutat în 1990 cu poezie.

9. Fac parte, deci sunt membru în cenaclul județean „SILVANA”

10. Proza „ALBASTRUL” am prezentat-o și în cadrul cenaclului.

11. Părerile cenaclistilor mi-au impus expedierea acestei proze către d-voastră.

12. De ce „Literatorul”?

13. Pentru simplul motiv că e o revistă bună și care „Cultivează spiritele”.

14. Deci asta sunt eu.

15. Mitul lui Er (Platon, „Republica”) nu are de-a face cu „Albastrul”, decât într-o mică măsură. Acolo e (în „Albastrul”) ER-ERA, deci mă înțelegeți.

16. „Cum poți să cunoști ceea ce nu cunoști? Recunoscând” (C. Noica).

17. Sunt ucenic într-ale literaturii, dar trebuie să fiu ajutat.

18. Scuze, d-nei secretare de la 17. 10. 23. Cearta se valorifică de la 600 km. departare.

19. Am 19 ani neîmpliniți (nu am bani de telefon).”

◆
Ladislau Daradica (Timișoara): Dacă vă simțiți cumva încurajat de transmiterea unui text bizar, cum bine spuneți, o fac, având convingerea că sunt în fața unui autor posibil. Așadar, Pânda:

„Stătea singură la masa aceea din colț; doar mai târziu, fiind deja în stradă, Profesorul și-a dat seama că în mod normal în locul acela nici nu trebuia să fie masă.

Restaurantul era ticsit, era seară și, după ce s-a așezat la locul lui știut, a cerut ceea ce obinuia să ceară întotdeauna: rasol de vișel cu cartofi fierți și vin. Ea deja-l privea. Simțea cum membrele i se înmoaie, golul din stomac apăsându-i în sus plămânii, iar când ospătarul l-a întrebat dacă se simte bine, l-a privit neputincios, cu buzele tremurând. A plecat fără a se atinge de mâncare.

Din acel moment însă privirile ei l-au urmărit pretutindeni. Nici nu-și mai amintea cum arăta de fapt, în mintea lui rămase doar golul bezmetic din ochii acela, niște ochi imenși și reci, fixându-te acuzator, cu subînțelese.

A doua zi, ieșind în stradă, și-a luat anumite măsuri de precauție, ocolind străzile aglomerate și ferindu-se să privească în ochii oamenilor. Când întâlnea bărbați, se simțea solidar cu ei, știind că din partea lor nu putea exista vreo amenințare. Nu înțelegea de ce trebuie să fie ea și nu el, de pildă, bătându-se astfel strămătorata lume a bătrâneții și singurătății sale. Știa, în același timp, că ea i se va mai arăta, a doua și, apoi, a treia oară, deocamdată pândindu-l sau neglijându-l, ori, pur și simplu, fiind ocupată cu alte misiuni mai mult sau mai puțin similare. Iar el nu era pregătit; nu era suficient de pregătit pentru a o întâmpina.

Paralel însă, descoperise cu stupeoare o schimbare în atitudinea sa față de ceilalți. Își propuse chiar să trimită câteva scrisori și să dea câteva telefoane. Dintr-o dată s-a trezit mai maleabil și mai bun, simțind chiar milă când, într-una din dimineați, fu martorul unui accident inutil și stupid: o

bătrână neajutorată fusese strivită de un tramvai; spectacolul sângelui și al cârnii sfărțecate îl ameți, încât fu cât pe aci să verse. Această nesiguranță și slăbiciune îl și costă apoi, căci mai târziu, la colțul unei străzi, zăind o bătrânică murdară șezând pe caldarâm și cerșind, și-a scos portmoneul și i-a întins o bancnotă. Și doar când bătrâna și-a ridicat privirea – el stătea încă cu mâna întinsă – cu groază și stupeoare o recunoscu: era ea, aceeași ochi imenși și negri, aceleași priviri goale și reci, scrutându-l ca bezna criptelor mușcăte și sinistre. Scăpă bancnota din mână – ea radea baljocitor și zgometos – și o luă la fugă, izbindu-se de oameni, înecându-se și scuipând sânge. Fusese păcălit. Însă știa: a treia oară nu se va mai întâmpla. A treia oară va fi el mai deștept, mai parșiv, mai chibzuit.

Și se închise în casă, izolat, cu ușile și ferestrele ferecate, rupând astfel orice contact cu lumea dinafară, cu zarva Istovitoare a lumii și mille de chipuri și priviri de unde ea te putea pândi, sadică și necrutătoare, rece și bezmetică. Se ferecă în bibliotecă, această lume a miracolelor și izbânzilor minții, devenită acum o plăcută închisoare, sigură și necesară. Stinse lumina, așezându-se într-unul din marile fotolii, simțindu-se împăcat și fericit; căci era fericire. Aici nu-l mai păstea nici un pericol, absolut nici unul. Pe urmă adormi.

Dar ea îi apărură și de astă dată, victorioasă și suferătoare. Pentru a treia și ultima oară. În vis.”

Gheorghe TOMOZEI

Ivo ANDRIĆ

URA SI IUBIREA ÎN BOSNIA

— SCRISOARE DIN 1920 —

Dragă vechi prietene,

Când ne-am întâlnit, atunci, întâmplător, în Slavovski Brod, discuția noastră a fost fragmentată și chinuitoare. Chiar dacă am fi avut o ocazie mai bună și mai multă vreme, nu cred însă că ne-am fi înțeles, să fi putut clarifica totul. Întâlnirea neașteptată și despărțirea bruscă au făcut imposibil aceasta. Sunt gata să părăsesc Triestul, unde trăiește mama. Plec la Paris, unde am ceva rude din partea ei. Dacă îmi vor permite, ca străin, practicarea medicinei, am să rămân la Paris; dacă nu, cu siguranță plec în America de Sud.

Nu cred că aceste câteva rânduri scrise la repezeală și ideile fără legătură între ele ar putea să explice în totalitate lucrurile și să scuze în ochii tăi „fuga” mea din Bosnia. Le trimit totuși, căci simt că-ți datorez un răspuns și, amintindu-mi anii copilăriei noastre, doresc să nu mă înțelegi greșit, să nu vezi în mine un șvab obișnuit care părăsește ușor pământul în care s-a născut în momentul în care începe o viață liberă și este necesară fiecare forță.

Să trec imediat la obiect. Bosnia este o țară frumoasă, interesantă, deloc obișnuită prin natura ei și a oamenilor ei. Așa cum pământul Bosniei ascunde bogății, tot așa și bosniacul ascunde în sine valori morale pe care greu le găsești în celelalte teritorii iugoslave. Dar, vezi, există ceva ce oamenii din Bosnia, măcar oamenii de felul tău, ar fi trebuit să prevadă și să nu piardă din vedere niciodată: *Bosnia este pământul urii și al fricii*. Să lăsăm la o parte frica, care este doar un corelat al urii, și să vorbim despre ură. Da, despre ură. Și tu, instinctiv, te înfiori și te revolți când auzi acest cuvânt (asta am văzut în noaptea aceea în gară), ca fiecare dintre noi care refuză să audă, să înțeleagă și să prevadă. Problema e însă tocmai aceasta: a constata, a prevedea, a analiza. Iar nefericirea este tocmai că nimeni nu vrea și nu știe să o facă. Caracteristica fatală este inconștiența bosniacului față de ura care este vie în el: nu o reliefează și nu acceptă analiza ei, mai mult, îl urăște pe cel care încearcă s-o facă. Realitatea este că în Bosnia și Herțegovina sunt mulți oameni gata să acționeze în diferite situații, sub diferite motive, din ură inconștientă, să omore sau să fie omorâți, mai mult decât în alte țări mai mari ca teritoriu și populație, fie ele slavone sau neslavone.

Eu știu că ura, ca și violența, au funcția lor în dezvoltarea societății, căci ura dă forță, iar violența naște mișcarea (revolta). Există vechi și înrădăcinate nedreptăți, excese pe care numai o revărsare a urii și violenței pot să le smulgă și să le îndepărteze. Când astfel de revărsări se potolească și dispar, rămâne loc pentru libertate, pentru perspectiva

unei vieți mai bune. Oamenii de azi văd mult mai bine ura și violența căci suferă din cauza lor, iar urmașii vor vedea doar fructele lor. Știu eu bine asta. Dar ceea ce am observat în Bosnia este altceva. Este ura nu ca un moment în dezvoltarea societății sau ca o parte a unui anumit proces istoric, ci ura care se manifestă ca o forță independentă, care singură își găsește motivare. Ura care ridică omul împotriva omului, după care îl aruncă și pe unul și pe celălalt în sărăcie și nefericire sau îl aruncă în pământ pe ambii potrivit. Ura care, ca un cancer în organism, distruge tot și, când epuizează organismul, moare o dată cu el, căci astfel de ură, ca și flacăra, nu poate avea o față permanentă și nici viață proprie, ea este o armă simplă menită să distrugă sau să se autodistrugă și numai în forma asta există, până când își împlinește menirea de distrugere totală.

Da, Bosnia este țara urii. Așa este Bosnia. Este un contrast ciudat — care de fapt nici nu-i atât de ciudat, încât poate o analiză atentă l-ar lăsa ușor explicat, se poate spune că sunt puține țări cu atâtea religii consolidate, ridicate prin țări caracterelor, atâtea arzătoare credințe, atâtea simțiri adânci și nezdruincinate, atâtea sete de dreptate. Dar sub toate acestea se ascund adâncimi nepătrunse, furtuna urii, întregi uragane ale urii care cresc și se maturizează, așteptându-și fiecare momentul. Între iubirile și urile voastre există o diferență la fel de mare ca între munții voștri înalți și de mii de ori mai marile mișcări geologice care i-au creat. Așa sunteți și voi osândiți să trăiți pe straturi adânci de explozie, care din când în când sunt aprinse de scânteia iubirii, amintirilor și simțirilor sălbatice. Poate nenorocul vostru cel mai mare constă în aceea că nici nu sunteți conștienți de câtă ură există în iubirile, tradițiile și religiile voastre. Așa cum pământul își schimbă aspectul sub influența umidității și căldurii atmosferice, tot așa și corpurile voastre, aspectul și caracterul, direcția și felul de viață le sunt date de nevăzută ură subterană pe care trăiește bosniacul și care, pe nesimțite, pe căi ocolite, îl influențează chiar și cele mai bune intenții. Predicatorii nasc ură peste tot în lume, pentru că ei consumă și nu creează, distrug și nu construiesc, dar în țări cum este Bosnia chiar și credința acționează cu ură. La voi, așteptii nu scot iubire din aceea ură, ci ură față de cei ce iubesc viața, nebăutorii urăsc pe cei ce beau, iar în băutori se naște ura mortală împotriva lumii întregi. Cei ce cred și iubesc urăsc de moarte pe cei ce nu cred sau cred altfel și iubesc altceva. Și, din păcate, o mare parte a credinței și iubirii lor se consumă în această ură. Cei ce apasă și exploatează pe cei slabi economic pun în această ură care face această exploatare de o suită de ori

mai grea și urâtă, iar cei ce suportă nedreptățile visează la dreptate și răzbanare ca la o explozie care după închipuirea lor ar trebui să fie atât de puternică și de lungă, încât să pulbereze totul. Voi sunteți în majoritate obișnuiți ca toată puterea urii să o rezervați pentru cei ce vă sunt mai aproape. Sfinții voștri iubii se află de regulă peste trei sute de ape și munți, în timp ce obiectul scârbei și urii voastre e lângă voi, în același oraș, deseori dincolo de zidul curții voastre. Astfel, iubirea voastră nu vă solicită prea mult, în schimb ura voastră intră ușor în acțiune.

Propria voastră țară o iubii, o iubii cu înflăcărare, dar în trei-patru feluri diferite care se exclud reciproc, se detestă de moarte și deseori se ciocnesc între ele.

Într-o lucrare a lui Maupassant, e o descriere dionisiacă a primăverii care se încheie cu concluzia că, în astfel de zile, peste tot ar trebui să se lipească anunțuri: „Cetățene al Franței, este primăvară, păzește-te de iubire!” Poate că în Bosnia fiecare om ar trebui atenționat că la fiecare pas, în fiecare gând, în simțiri și sentimente, se găsește ură, înăscută, inconștientă și endemică ură. Căci în pământul pe care trăiesc și acționează patru credințe diferite ar trebui de patru ori mai multă iubire, înțelegere și toleranță reciprocă decât în alte țări. Or, în Bosnia, dimpotrivă, neînțelegerea, care câteodată se transformă în ură otrăvitoare, este caracteristica locuitorilor. Între diversele religii, prăpăstiile sunt atât de adânci, încât numai ura le poate trece. Știu că se poate răspunde pe bună dreptate că, în privința asta, se observă o oarecare îmbunătățire, că ideile secolului XIX s-au împlinit într-un fel și că acum, după eliberare și unire, totul o să meargă bine și repede. Mi-e frică însă că nu este așa. Eu cred că, în aceste câteva luni, am observat destul de bine adevăratele relații dintre oamenii cu religii și naționalități diferite. Se vor tipări desigur și se vor rosti peste tot și cu fiecare ocazie fraze de felul: „Frate mi-e, indiferent de religie”, „Nu întreba cine cui se închină, ci al cui e”. Integralitatea unității populare nu cunoaște diferențe de neam”. Dar în cercurile cetățenești bosniace au existat dintotdeauna destule mincuni, o abilită păcăleală de sine și a altora cu cuvinte răsunătoare și ceremoniale goale.

Asta acoperă cât de cât, dar nu îndepărtează și nu împiedică ura să se extindă. Mi-e teamă că, sub acoperirea tuturor maximele moderne, în aceste cercuri există, în stare latentă, planuri Cainice și că ele vor dăinui până când nu se va schimba în totalitate baza materială și spirituală a Bosniei. Dar când va veni acea vreme și cine va avea forța s-o împlinească? Odată va veni, eu cred asta, dar ce-am văzut în Bosnia nu demonstrează că se merge pe acest drum. Dimpotrivă. La asta m-am gândit mai mult în ultimele luni, când mă luptam cu hotărârea să părăsesc Bosnia pentru totdeauna.

Este de înțeles că omul frământat de astfel de gânduri nu doarme bine. Stăteam întins lângă fereastra deschisă, în camera în care m-am născut, afară clipocea Măliața, confundându-se cu vântul unei toamne timpurii ce suflă frunzele. Cine petrece o noapte trează, în pat, în Sarajevo, poate auzi glasul nopții sarajeviene. Puternic și sigur se aude ceasul catedralei catolice: două după miezul nopții. Trece mai mult de un minut (exact 75 de secunde, le-am numărat) și de-abia

după aceea se aude, ceva mai slab, sunetul ceasului de la biserica ortodoxă, bate și el ora două a lui. Puțin după el, cu sunet îndepărtat, ceasul turnului de la geamia Begului bate ora 11 după o socoteală ciudată din țări străine. Evreii n-au ceasul lor care să bată și Dumnezeu este singurul care știe cât este ceasul acum la ei, cât după socoteala Sefardă și cât după cea Eșkenă. Astfel și noaptea, când totul doarme, în număratoarea orelor pustii ale unei vremi surde, apare diferența dintre acești oameni adormiți care, treziți fiind, se bucură și suferă, sunt ospitalieri și postesc după patru calendare diferite și toate rugăciunile lor fierbinți le trimit aceluiași cer în patru limbi bisericești distincte. Iar diferența aceasta, cândva deschisă și vizibilă, câteodată neobservabilă și mută, este întotdeauna asemănătoare urii și se confundă cu ea.

Această ură specific bosniacă ar trebui studiată și distrusă ca o boală periculoasă și adânc înrădăcinată. Eu cred că savanții străini ar veni în Bosnia să studieze ura, așa cum studiază lepra, dacă ura ar fi recunoscută și clasificată ca obiect de studiu cum e lepra.

M-am gândit să mă arunc singur în studierea urii și, analizând-o, scoțând-o la lumina zilei, să ajut la distrugerea ei. Poate asta era datoria mea, căci eu însumi, deși străin de origine, cum se spune, am văzut lumina zilei pe acest pământ. Dar, după primele încercări și o judecată îndelungată, mi-am dat seama că n-am posibilități și nici forța să fac asta. De la mine, ca și de la toți ceilalți, s-ar fi cerut să fiu al uneia dintre părți, să fiu urât și să urăsc. Așa n-am vrut și nici n-am știut. Poate așa fi putut, dacă așa ar fi trebuit aș fi acceptat să fiu o jertfă a urii, dar să trăiesc cu ură, să contribuie la ea, asta nu pot. Iar în țara care este azi Bosnia, cel ce nu știe sau, mult mai grav, refuză să urască, este un pic străin, bastard și de regulă hilit. Asta-i valabil și pentru voi, bosniaci băștinași, dar cu atât mai mult pentru un venetic. Și așa, într-o noapte de toamnă, ascultând diferitele glasuri ale turnurilor din Sarajevo, am decis că nu pot rămâne în a doua mea țară, Bosnia, că nu trebuie să rămân în ea. Nu sunt atât de naiv să caut un oraș în lume în care nu există ură. Nu, mie îmi trebuie un loc unde să pot trăi și munci. În Bosnia n-aș putea. Tu, cu zămbetul sau cu intoleranța ta, vei repeta observația despre fuga mea din Bosnia. Această scrisoare a mea nu va avea puterea să-ți explice și să scuze, dar se pare că sunt momente în viață când vechiul citat latinesc se adevărește: „Non est salus nisi in fuga” (Numai în fugă e scăparea).

Și te rog să crezi numai atât: că nu fug de datoria mea de om, ci numai ca să o pot împlini în totalitate și nestingherit.

Ție și Bosniei noastre vă doresc, în viața nouă, populară și statală, tot norocul.

Traducere de
Marlan CLENCIU
după volumul „Copiii”, apărut la
Sarajevo în 1965

Titlul scrisorii a fost dat de
redacția revistei „Literatorul”